

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2010

Bc. Petra Vysloužilová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Problematika rozvodovosti v současnosti

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.

Vypracovala:
Bc. Petra Vysloužilová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Problematika rozvodovosti v současnosti“ zpracovala samostatně a použila jsem jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 5. 2. 2010

.....
Bc. Petra Vysloužilová

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytoval po celou dobu zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi Liboru Vysloužilovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Bc. Petra Vysloužilová

OBSAH

ÚVOD	2
I. TEORETICKÁ ČÁST	
1. Rodina	5
1.1 Rodina, její význam a funkce	5
1.2 Význam rodinného prostředí	11
1.3 Aktuální problémy a změny současné rodiny	14
1.4 Dílčí závěr	19
2. Rozvod	21
2.1 Základní principy rozvodu	22
2.2 Rodiče a rozvod	25
2.3 Rozvod očima dětí	29
2.4 Sociálně právní ochrana dětí	35
2.5 Dílčí závěr	41
3. Stav po rozvodu	43
3.1 Druhy úprav poměrů po rozvodu	43
3.2 Spolupráce rodičů po rozvodu	47
3.2.1 Popouzení proti jednomu z rodičů	48
3.2.2 Bránění ve styku	50
3.2.3 Syndrom zavrženého rodiče	51
3.3 Dílčí závěr	54
II. PRAKTICKÁ ČÁST	
4. Průzkum vlivu rozvodu rodičů na postoje mladých lidí k rodinnému životu a případnému rozpadu rodiny	57
4.1 Projekt průzkumu	57
4.2 Presentace a analýza výsledků	59
4.3 Interpretace výsledků	79
4.4 Závěry	82
Závěr	83
Resumé	86
Anotace	87
Seznam použité literatury	88

Úvod

Rodina je nejvýznamnější společenskou institucí a současně je také základní stavební jednotkou každé společnosti. Vznikla nejen z přirozené potřeby zachování živočišného druhu, ale především z potřeby své potomstvo, které přicházelo na svět velmi málo připravené, chránit a pečovat o něj, což byla základní podmínka jeho přežití.

Je to tedy právě rodina, která stojí na začátku každého lidského života (života dítěte). Právě ona má největší možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích, zajišťovat jeho životní potřeby (zejména potřebu životní jistoty), vzájemnou podporu, být přirozeným prostředím pro děti a jejich šťastný život a příznivý vývoj a současně být východiskem a zprostředkujícím článkem při pronikání do makrosociálního prostředí.

Podle statistických a archivních materiálů rodinný život s sebou vždy přinášel různá úskalí, konflikty a napětí o různé intenzitě, rozličných podobách a projevech. Panující představa rodiny z předchozích staletí, jako bezpečného přístavu, je pouze romantická idealizace.

Rodinné konflikty a napětí se však začali zintenzivňovat zejména novým vývojem, který změnil strukturu společnosti a současně také způsob rodinného života. Urbanizace, industrializace, pracující ženy, antikoncepce a především přijetí tzv. „nezaviněných“ rozvodů, přispělo k nestabilitě rodiny, k jejímu častějšímu rozpadu a vzniku většího počtu neúplných rodin. Neúplné rodiny jsou známy již od pravěku a po celá tisíciletí byla jejich hlavní příčinou smrt jednoho z rodičů. V poslední době (zejména posledních desetiletích) je mnohem častější příčinou vzniku neúplné rodiny rozvod manželství.

Rozvod patří k jedné z nejbolestivějších a nejkomplikovanějších životních událostí, jaké kdy lidé prožijí. Je to jedna z nejtěžších životních zkoušek pro dítě, ale také pro dospělé. Zpřetrhává vztahy, ruší vědomí návaznosti života, dotýká se samé podstaty lidské identity. Způsobuje sociální a ekonomické změny v rodině, zanechává dlouhodobé (mnohdy celoživotní), bolestné a traumatické následky, jak v duši dítěte,

tak v duši rodičů. Tyto následky lze do jisté míry minimalizovat. Záleží to však na vyspělosti a morálních kvalitách rozvádějících se rodičů.

Samotné rozvodové řízení je už jen vnějším důsledkem něčeho, co tkví hlouběji v povahách lidí, v jejich společné minulosti, životních okolnostech. Lidsky je velmi bolestné sledovat, jak v těchto případech řádní, inteligentní a hodní lidé umí veškerou svoji inteligenci využít k otevřenému boji proti druhému, a jak rafinované formy tento boj může mít.

Fakt, že v naší společnosti začíná být hlavní podmínkou při volbě partnera zamilovanost, která trvá několik měsíců a u mužů rychleji, než u žen, přechází do stavu střízlivějšího vědomí, že uzavírání manželství ztrácí na důležitosti a svoji dřívější ritualizovanou podobu, že v poslední době až příliš často dochází k rozpadu rodiny rozvodem, který se stává pomalu, ale jistě zcela běžným jevem, ale také osobní zkušenosti s rozvodem mého prvního manželství, mne motivovalo k výběru tématu mé diplomové práce.

Cílem mé diplomové práce je definovat rodinu, popsat její jednotlivé funkce, význam rodinného prostředí, objasnit aktuální problémy a změny současné rodiny se zaměřením se především na její rozpad a úskalí s ním související. Popsat pohledy na rozvod zúčastněných osob, vymezit a srovnat jednotlivé právní úpravy péče po rozvodu, včetně zvýraznění negativní spolupráce rodičů po rozvodu, čímž bych chtěla naši populaci varovat před následky rozpadu rodiny. V praktické části diplomové práce potom zjistit, zda zkušenost mladých lidí s rozvodem svých rodičů, ovlivňuje nějakým způsobem jejich pohled na budoucí rodinný život, respektive na instituci manželství, případný rozpad rodiny a úskalí s ním spojená.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. Část teoretická je rozčleněna do tří hlavních kapitol, které se dále systematicky člení na jednotlivé podkapitoly, detailněji rozebírající problematiku hlavní kapitoly. Praktická část se věnuje empirickému průzkumu formou dotazníkového šetření, týkajícího se tématu diplomové práce.

První kapitola této práce je věnována rodině, jejímu významu, hlavním funkcím a významu rodinného prostředí. Současně nás seznamuje s aktuálními problémy a změnami v současné rodině. Tato kapitola má úvodní charakter do problematiky rozvodovosti.

Druhá kapitola se již zabývá samotným aktem rozvodu, včetně jeho základních principů. Umožňuje nám pohlédnout na tuto psychicky náročnou, traumatizující a bolestnou životní zkoušku všech členů rozpadající se rodiny očima rodičů, ale i dětí. Jedna z podkapitol se také věnuje sociálně právní ochraně dětí a mládeže, jako nepostradatelné součásti rozvodového řízení.

Stavu po rozvodu je věnována třetí kapitola teoretické části mé diplomové práce. Vymezuje jednotlivé druhy právní úpravy poměrů péče po rozvodu, včetně jejich výhod a nevýhod. Za neméně důležitou součást této kapitoly považuji také seznámení se spoluprací rodičů po rozvodu, která v mnoha případech není vždy ideální, což má nezanedbatelné a celoživotní následky zejména na děti rozvedených rodičů.

V praktické části práce bude formou dotazníkového šetření proveden aplikovaný průzkum, který potvrdí či vyvrátí platnost stanovených hypotéz.

Ve své práci použiji nejprve metodu obsahové analýzy dostupných materiálů a rozhodovací analýzu při řešení právní úpravy péče po rozvodu. Pro ověření stanovených hypotéz a splnění cílů diplomové práce bude dále využita metoda dotazníkového šetření, při níž kvalita získaných názorů dotazovaných respondentů bude závislá také na pravdivosti jejich odpovědí.

Z důvodu rozsáhlosti rozvodové problematiky, jsem si vědoma, že má práce nepokrývá tuto problematiku komplexně. Přesto jsem se snažila alespoň vystihnout to nejpodstatnější, co se rodiny a jejího rozpadu týká, včetně zvýraznění těch nejbolestivějších stránek, a to z důvodu dnešního zevšednění pojmu „rozvod“.

1. Rodina

Rodina je nejstarší společenskou institucí. Jde o nenahraditelnou součást lidského života. Právě z ní vycházejí první lidské emoce, první lidské kontakty, první pocity sounáležitosti. Rodina nás ovlivňuje nejenom po příchodu na tento svět, ale prochází spolu s námi celým naším životem. Každý z nás potřebuje rodinu pro udržení vlastní rovnováhy, nalezení osobní, národní, ale také skupinové identity. Rodina plní také celou řadu funkcí, zvláště poskytuje svým členům zajištění jejich životních potřeb, vzájemnou podporu a zejména pak velmi důležitý pocit bezpečí. Tak jako se mění naše společnost, mění se i podoba rodiny. V posledních desetiletích prochází model rodiny výraznými změnami, a stále více se odklání od tradičního pojetí rodiny, např. zvyšuje se variabilita rodinných typů, dochází k selhávání důležitých funkcí rodiny. To vše se pak odráží nejenom na podobě rodiny, ale také na všech jejích členech, a v konečném důsledku, také na podobě naší společnosti.

1.1 Rodina, její význam a funkce

Rodina patří mezi nejstarší lidské společenské instituce, a proto ji právem můžeme považovat za základní stavební jednotku každé společnosti. Je nejvýznamnější součástí společenské mikrostruktury, která provází člověka ve všech fázích jeho života. Z tohoto hlediska můžeme chápat rodinu jako malou primární společenskou skupinu osob navzájem spjatých pokrevními svazky, manželstvím (nebo srovnatelným právním vztahem) či adopcí, společnou domácností a jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití. Její existenci podmiňuje souhrn funkcí tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.

Na rodinu však můžeme pohlížet také, jako na systém. Jedná se o nový, hlubší, komplexnější pohled na staré zkušenosti a poznatky o rodině a chápání složité skutečnosti rodinných vztahů. Prvky tohoto systému nejsou jen jednotliví lidé, nýbrž lidé ve vzájemných interakcích a vztazích. Proto rodinu můžeme nazývat také sítí vztahů. Jako každý systém, má také rodina své subsystemy. Nejčastěji jsou dány generační příslušností, pohlavím, někdy také specifickými povahovými charakteristikami či specifickými zátěžemi. Přírozeným subsystemem jsou např. děti, babička s dědečkem, ale také matka s dcerou nebo otec se synem, či matka s postiženým

dítětem, matka se svou matkou v koalici proti všem ostatním, apod. Rodina, jako systém, je zapojena do širšího společenského systému, k němuž patří příbuzenstvo, sousedé, přátelé a všichni ostatní, kdo rodinu obklopují a jsou s ní ve styku. Dále je rodina zapojena ještě do dalšího, širšího systému sociálních vztahů, který ji obklopuje zvnějšku, tzv. ekosystému, který představují instituce, jako je např. zaměstnavatel, škola, služby, poradny, orgány péče o dítě, soudy apod. Spolu s tímto ekosystémem je rodina obklopena ještě širším okruhem společenských institucí, tzv. makrosystémem, který je zcela neosobní a má celospolečenský dosah. Jedná se o společenské normy a postoje, obecně uznávané hodnoty, zákony a předpisy, tradice, zvyky, ale i předsudky, pověry a společenské mýty.¹

Rodina představuje také biosociální systém, který neustále hledá a nachází své místo ve společnosti a přitom je společností znovu a znovu ovlivňován a formován. Funguje v plném rozsahu a má své opodstatnění jen tehdy, když uspokojuje potřeby a požadavky svých členů, které jsou na ni jimi a současně společností kladeny. Aby rodina dostála všem těmto náročným požadavkům a dala smysl své existenci, musí plnit alespoň ty základní úlohy a funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti ve všech etapách jeho existence.

Problematikou rodiny se zabývá z různých pohledů celá řada vědních disciplín. Např. **sociologie** preferuje při definování rodiny pojem sociální instituce, nebo malá sociální skupina, **pedagogové** zdůrazňují její výchovně-socializační funkci, **ekonomové** považují rodinu především za výrobní či spotřební jednotku, **sociální psychologové** naopak upřednostňují označení primární skupina před institucí, **v právníkové literatuře** sice rodina, jako taková definována není, ale nalezneme zde pojem rodinná kolektivita, nebo určení rodina, jako základní článek společnosti.

Jak je patrné, jednotnou definici rodiny bychom hledali jen velmi obtížně. Uvádím zde tedy několik, dle mého názoru, nejvýstižnějších definic rodiny.

Podle psychologického slovníku je rodina *„společenská skupina spojená manželstvím, nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.“*

---

¹ Matějček, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992, s. 34 – 35.

V podání Všeobecné encyklopedie Diderot (1997) je rodina charakterizována jako „*původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury.*“

Dle Jaroslava Řezáče je rodina definována jako „*intimní vztahový systém vyznačující se časoprostorovým ohraničením, jeho členové utvářejí svůj společný život především v privátním prostoru, z něhož jsou vyloučeny jiné osoby.*“²

Josef Výrost definuje rodinu následovně: „*Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se, jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně.*“³

Ivo Možný považuje rodinu za „*sociální zařízení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor stíněný proti nepřehlednému a vířícímu světu veřejnému.*“⁴

V současnosti můžeme podle Jiřiny Máchové rozlišovat několik variant rodiny. Rodina „*základní*“ nebo také sociology označovaná jako rodina „*nukleární*“, která představuje bezprostřední skupinu sestávající z otce, matky a dětí žijících pohromadě. Základní rodina nám pak vytváří základ, na němž je postavena tzv. rodina „*rozšířená*“. Jedná se o rozšíření konceptu základní rodiny o blízké příbuzné, prarodiče, strýce, tety a ostatní příbuzné. Výhodou takového typu rodiny je snazší obrana před osobními krizemi, jako je např. úmrtí v rodině, rozvod, nemoc, ztráta zaměstnání, protože více lidí z nejbližšího okolí má větší šanci nabídnout pomoc a emoční podporu. V dnešní společnosti však čím dál více převažují rodiny nukleární. Dalším typem je rodina „*orientační*“, tj. rodina, v níž se jedinec narodí a vyrůstá a rodina „*prokreační*“ (*rozmnožující*) – nová rodina, kterou dvojice zakládá novým manželstvím.

² Řezáč, J. *Sociální psychologie*, Brno: Paido, 1998, s. 192.

³ Výrost, J., Slaměnik, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998, s. 304.

⁴ Možný, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999, s. 13.

Z pohledu průběhu socializace můžeme také rozlišovat rodinu „**funkční**“ – přiměřeně plní všechny své funkce, rodinu „**afunkční**“ – občas v ní dochází k poruchám v plnění jedné či několika funkcí, které však vážněji nenarušují život rodiny a zásadně negativně neovlivňují vývoj dítěte a rodinu „**dysfunkční**“ – v níž dochází k vážným poruchám a vnitřnímu rozkladu rodiny, což zásadně narušuje socializační proces dítěte. Rodina, v níž jedinec vyrůstá, můžeme být také „**úplná**“ – rodina tvořena oběma rodiči a rodina „**neúplná**“ – chybí jeden z rodičů.

Rodina existuje odedávna nejen proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti, ale je především základní jednotkou každé společnosti, která zaručuje udržení lidstva, biologickou obnovu populace, propojení generací a kontinuity mezi nimi. Je první skupinou, jejímž členem se člověk stává okamžikem svého narození. Rodina je prvním závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává, předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí, orientuje dítě na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům a především poskytuje dítěti, ale i všem ostatním členům pocit bezpečí, klidu, oddechu, podpory a pocit místa, kde se člověk může druhému otevřít. Současně však musíme mít na paměti, že rodina je mnohem křehčí, než společnost (zejména pak rodina moderní), a jestliže v ní někdo začne prosazovat požadavek společenského hnutí, je na nejlepší cestě k rozložení rodiny.

Troufám si tvrdit, že na světě neexistuje žádný typ společnosti, který by se neopíral o rodinu, jako o svůj základní článek, neboť rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí, která nejlepším možným způsobem spojuje specifické a univerzální. Bez osobního a vysoce angažovaného zaujetí rodičů na osudu svých dětí by se děti daly těžko vychovat a bez respektu ke stávajícímu stavu společnosti a jejím potřebám také ne. Rodinu totiž nelze ve skutečnosti ničím nahradit, přestože v současné době přebral řadu jejích funkcí stát.

Rodina má v naší společnosti především ústřední význam pro duševní vývoj dítěte. Přírozeným způsobem tu plní každý jednotlivý člen (matka, otec, sourozenci) jistou roli a naplňuje vitální potřeby dítěte – citové, intelektuální i morální. Celková atmosféra rodiny silně formuje vyvíjející se osobnost dítěte a je do značné míry také závislá na ustavičném těsném soužití všech těchto členů. Chybí-li tedy v rodině některý

základní člen, dochází velmi snadno k ohrožení dítěte, např. deprivací, neboť nelze vždy zastoupit roli, kterou měl tento člen plnit vůči dítěti a vůči celé rodině.⁵

Mezi nejzákladnější významy rodiny v posledních letech tak právem můžeme považovat hmotné zabezpečení svých členů, péči o jejich zdraví, výživu a kulturní návyky, tvorbu socializačního a výchovného prostředí pro děti, předání svého kulturního dědictví, morálních postojů, usměrňování, ochranu a podporu. Vůči společnosti jde pak především o biologickou reprodukci obyvatelstva. Každá společnost by měla usilovat o kvalitu svých rodin, protože rodina je nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje především celkové zrání dětí a ty jsou přece naší budoucností, ty se podílejí na budoucí podobě naší společnosti.

V dějinném vývoji společnosti dochází také ke změnám funkcí rodiny. Se změnami společenských podmínek některé ustupovaly do pozadí, nebo zcela zmizely, jiné nabývaly na závažnosti. Jejich obsah se proměňuje, některé funkce ztrácejí svůj původní význam, přetvářejí se, mizí, zužují se či naopak rozšiřují.

Např. dělba práce vyvlastnila původní funkci vzdělávací, ochrannou a pečovatelskou. Vzdělání, profesních dovedností, ochrany před vnějším či vnitřním nepřítelem a zdravotní péče se nám dnes dostává díky specializovaným institucím (školy, zdravotní střediska, apod.), a nikoliv v rámci funkčního zaměření rodiny.⁶

Dnešní rodina rezignovala hlavně na funkci reprodukční, socializační a sexuálně regulační. Přesto si mimo jiné své funkce uchovala dvě základní: **funkci prvotní socializace dětí a emocionálně psychologické stabilizace osobnosti dospělých**. Řadu funkcí rodiny převzal v průběhu vývoje moderní společnosti především stát.

Biologicko-reprodukční funkce má zabezpečovat udržení života početím a porozením nového člověka. Někdy se ovšem označuje, jako **sexuální funkce**, naznačující současně oddělení sexuálních aktivit „pro radost“ od sexuálních aktivit „pro reprodukci.“ Tato funkce se sice může uplatnit mimo rodinu, v rodině však nabývá svůj plný význam: nejde jen o to přivést dítě na svět, ale také mu zabezpečit potřebné podmínky života a další jeho vývoj. Tato funkce má význam nejen pro jedince, kteří rodinu tvoří, ale také pro společnost jako celek, neboť zajišťuje generační návaznost.

⁵ Langmeier, J., Matějček, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: SZN, 1968, s. 141.

⁶ Sekot, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2004, s. 161.

Sociálně-ekonomická funkce se vztahuje na všechny její členy. Jedná se o celkové materiální zabezpečení rodiny. V minulosti byla zvláště důležitá její výrobní složka, v současné době se stala rodina ve své převaze spotřební jednotkou, zcela závislou na výrobní činnosti společnosti. Ovšem i dnešní rodina si udržuje určité prvky výroby, za něž lze především pokládat vnitřní činnosti rodiny, vytvářející její hmotné zabezpečení (úklid, příprava stravy, nejrůznější domácí činnosti, které nejsou koníčkem, ale nutností). Tato funkce se netýká jen oblasti materiální, ale postupně přechází do oblasti sociální, duševní až duchovní. Má tedy také v nejširším pojetí poskytovat svým členům životní jistoty – odpovědnost rodičů vůči svým dětem, ale také svým starým rodičům.

Socializačně-výchovná funkce patří mezi základní funkce rodiny, neboť proces socializace je proces celoživotní a právě rodina v něm hraje ústřední roli. Spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o ně, v jeho výchově, v jeho přijetí jaké je, porozumění mu v jeho vývoji, potřebách a požadavcích, jež nutno včas, náležitým způsobem a s plným zaujetím pro ně uspokojovat, rozvíjet všechny jeho schopnosti a síly. Přitom vždy prosazovat jeho nejlepší zájem a prospěch, ochraňovat jej před nepříznivými situacemi a učit jej, aby bylo samo schopno jim čelit a překonávat je. Jejím těžištěm je v podstatě prosazování a ochrana dětských práv, jak jsou obsaženy v Úmluvě o právech dítěte. V poslední době je až příliš často tato funkce narušována celou řadou situací, např. konfliktní situace v rodině (rozvodové rozepře, psychologické nepřijetí dítěte, neshody mezi partnery či mezi generacemi), závislost některého člena rodiny na alkoholu, drogách, hracích automatech. Největší potíže s naplněním této funkce mají sociálně a emočně nevyzrálí rodiče, kteří nezískali vhodné vzory ve své orientační rodině.

Emocionální a ochranná funkce je v rodině vázána na plně rozvinutého člověka, zralého, odpovědného, pro něhož citový vztah není něčím chvilkovým, ale trvalou bází jistoty a citovým zázemím pro všechny její členy. Emocionalita je potřebná stejně tak pro dospělé, tak i pro děti, i když v různé podobě. Je třeba zdůraznit, že zájem o dítě a sledování jeho prospěchu pramení především z emocionality, zajišťující harmonický život rodiny i pocit celkového uspokojení a životního naplnění pro všechny její členy. Rodina je pro všechny její členy významným opěrným bodem, v němž jedinec hledá bezpečí, domov, životní zázemí,

péči v dětství, v nemoci či pomoc v krizových životních situacích. Emocionální a ochranná funkce je tedy funkcí, kterou není schopna žádná jiná sociální instituce v uspokojivé míře naplnit.

Relaxační, rekreační funkce odráží způsob, jakým rodina tráví volný čas, jakým zájmovým aktivitám se společně věnují, jak tráví dovolené, apod. Důležitost této funkce spočívá v tom, že při společných aktivitách se pozitivně upevňují rodinné vztahy, děti se učí kooperaci, pomoci druhým a přenášejí si především návyky trávení volného času do dospělého věku.

Společenská funkce zařazuje rodinu konkrétním způsobem, jako základní stavební jednotku, do celé společnosti.

1.2 Význam rodinného prostředí

Každý jedinec vyrůstá v určitém prostředí a vlastnosti tohoto prostředí jeho vývoj určitým způsobem ovlivňují. A právě rodinné prostředí poznamenává ve větší či menší míře celý život každého z nás (zejména při výchově dětí). Má svou atmosféru i citové zabarvení. Je oázou bezpečí, pocitem jistoty, základem zdravého společenského a citového vývoje dítěte, místem, kde vznikají a rozvíjí se nejkrásnější lidské vztahy, místem, které je naplněno láskou rodičů, místem, kde se nemusíme přetvařovat, kde nemusíme nic předstírat, kde jsme přijímáni takoví, jací jsme. Rodinné prostředí, neboli náš domov, je přístavem, kam se můžeme vždy vracet, místem uklidnění a odpočinku, a proto si právem zaslouží nejvyšší úctu a ochranu.

Rodinné prostředí hraje velmi důležitou roli v socializačně-výchovné funkci rodiny. Vždyť právě v rodinném prostředí přijímá dítě od narození a po celou dobu svého života nepřeborné množství různorodých informací, které aktivně zpracovává v souladu se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro dítě zejména rodiče a sourozenci. Dochází zde k přípravě dětí a mladistvých na vstup do praktického života.

Psychologické výzkumy ukázaly, že vědomí vlastního já, vlastní osoby, svébytnosti se u dětí vytváří dříve a pevněji, jestliže se v rodinném prostředí nenachází

jen jeden vztah, tj. já a ty, například jenom matka a dítě, ale když zde fungují vztahy nejméně tři, tj. já, ty a on, například matka, dítě, otec, či ještě kdokoliv další (např. sourozenci, babička, dědeček). Dítě poznává nejen vztah a chování své matky k sobě, ale i chování svého otce k sobě a navíc také chování matky k otci a otce k matce. Dítě se stává aktivním článkem těchto vztahů. Toto je důležité, jak pro kojence a batolata v prvních letech jejich života, ale také pro děti předškolního věku a následně i pro školáky, pro které je domov ústředním místem rodinných vztahů, ale také ústředním místem lidského vzdělávání (tak, jak ho měl na mysli například J. A. Komenský).⁷

Pro harmonický a zdravý vývoj jedince je tedy velmi důležité, aby se na výchově podíleli oba rodiče. I přesto, že v prvním období života dítěte má matka pro dítě mimořádný význam, je společná starost o dítě, a zvláště pak angažovanost muže na péči o dítě od samotného začátku nejvydatnějším činitelem rodinné soudržnosti a stability, a tedy i prevencí rodinných rozvatů a rozvodů.

Podíl obou rodičů na tvorbě stabilního, bezpečného, citově naplněného rodinného prostředí, ale také na výchově dětí je cestou, která skrývá mnoho nebezpečí. Ta největší se skrývají samozřejmě v rodičích samotných. Existují nebezpečí typicky „ženská“ a typicky „mužská“, což však ještě neznamená, že v některých případech by se nemohla zaměňovat. „Ženské“ nebezpečí spočívá například v tom, kdy mladá matka „zajme“ dítě jen pro sebe, dítě je pro ni vším a může se snažit vytěsnit z jejich domova. „Mužské“ nebezpečí naopak spočívá v tom, že muž není ochoten změnit svůj předchozí styl života a zůstane, tzv. buď nedospělým synáčkem své matky, nebo nechce slevit ze svých předchozích zájmů, zábav a potěšení ve prospěch společného domova.

Vzhledem k tomu, že přestože životní úroveň současných rodin roste, dochází velmi často k narušování rodinného prostředí, což se stává překážkou úspěšné výchovy. Příčiny mohou být různé. V posledních letech například přibývá, tzv. dvoukariérových manželství. Rodina je sice finančně dobře zabezpečena, ale podíl obou rodičů na výchově dětí je minimální. Tuto funkci za ně přebírají domácí chůvy, specializované instituce, v lepším případě babičky a dědečkové.

---

⁷ Matějček, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 12 – 14.

Velmi nevhodné je také rodinné prostředí s přehnanou péčí o dítě. Ve většině případů se jedná o rodiny, které delší čas čekali na potomka, v rodině došlo k úmrtí dítěte a příchodu nového dítěte, či rodiny, které nemohli mít vlastního potomka a touhu po dítěti uspokojili adoptí. Jedná se o rodiče příliš úzkostlivé, příliš milující, kteří ať již z přemíry lásky, či snahou uchránit dítě před různými nebezpečími, jako jsou např. úrazy, své dítě vlastně ve skutečnosti zanedbávají, neboť jej izolují od ostatních dětí, brání vzniku sociálních vztahů s okolím, čímž výrazně narušují jeho duševní vývoj.

Dalším úskalím je také prostředí chudé na smyslové a citové podněty. Dítě tráví v období svého vývoje v rodinném prostředí nejvíce času a všechny své představy, postoje a jednání odvozuje z chování a jednání svých rodičů, sourozenců, babiček, dědečků a ostatních příbuzných a známých. Atmosféra v tomto prostředí tak ovlivňuje formování jeho osobnosti.

Jestliže je dítě vychováváno v prostředí chudém na smyslové a citové podněty, může dojít k velmi vážnému zaostávání ve vývoji rozumových a citových schopností. Dítě se opožďuje za svými vrstevníky a není jisté, zda toto zpoždění bude moci ještě někdy vyrovnat, i když by se mu později v životě dostával všech možných podnětů nadbytek.⁸

Jsou to právě rodiče, kteří pro své děti vytvářejí rodinné prostředí. A je jen na nich, jaké to prostředí bude – zda láskyplné, citově bohaté, harmonické, plné důvěry a porozumění, pocitu jistoty a bezpečí či nikoliv. Rodiče, kteří nedokáží či nemohou kvalitní rodinné prostředí pro dítě vytvořit, zatěžují na celý život jeho citový i mravní vývoj.

Při vytváření takového prostředí je velmi důležitý vzájemný, harmonický vztah muže a ženy v rodině, což se odráží na atmosféře rodinného prostředí, ale také na jeho výchovném působení. Zajisté, v každé rodině někdy dojde k určitým konfliktům, či méně příznivým obdobím její existence. Jde však o to zda se jedná o konflikty krátkodobé či dlouhodobé, které velmi negativně ovlivňují celkovou atmosféru rodinného života. Takové situace daleko lépe zvládají rodiny s prostředím stabilizovaných rodinných vztahů. Dítě má své rodiče za vzor a velmi citlivě sleduje jejich chování právě v oněch nepříznivých životních situacích. A ačkoliv to rodiče ještě

---

⁸ Matějček, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986, s. 43.

netuší, dítě si již ve velmi útlém věku vytváří představu o fungování své vlastní, budoucí rodiny, založenou právě na vzorech svých rodičů, na způsobu fungování své primární rodiny.

Avšak ani ta nejdůplnější rodina nemusí dobře fungovat a můžeme v ní najít velmi nevychované děti. „Úplnost“ rodiny sama o sobě rozhodně není ještě zárukou zdravého a harmonického vývoje dítěte a výchovných úspěchů, stejně jako „neúplnost“ rodiny sama o sobě nikterak neznamena, že by tu nutně musela být spousta těžkostí a nezdarů. Děti v úplné rodině i děti v neúplné rodině, např. děti žijící jen s matkou nebo s babičkou, se vyvíjejí podle stejných biologických a psychologických zákonitostí. Rozdíl je pouze v tom, že obecně vzato jsou na jedné straně poněkud výhodnější předpoklady, než na straně druhé, kde přistupují navíc některá osobitá nebezpečí, kterým musíme věnovat pozornost. Mnohá nebezpečí pramení z nás, protože my jsme ti, kteří prožívají vnější životní okolnosti, zpracováváme je a předáváme je dítěti ve formě svých postojů, názorů, nároků, přání a výchovných záměrů.⁹

1.3 Aktuální problémy a změny současné rodiny

Klasická rodina byla sevřena do poměrně úzkého rámce, kterému se jednotlivec měl přizpůsobit (např. patriarchální rodina s dominantní rolí otce). Vyžadovala od obou partnerů celoživotní monogamní vztah a měla zřetelně vymezeny role muže a ženy, tak aby se vzájemně doplňovaly. Muž zajišťoval rodinu finančně a navenek ji reprezentoval, žena se starala o domácnost, vychovávala děti a měla uvnitř rodiny silné mocenské postavení, o čemž se dnes už téměř nemluví.

V dnešní době je tvář současné rodiny, její struktura i vnitřní organizace poznamenána celou řadou důležitých momentů a skutečností. Pokud na rodinu pohlížíme jako na systém, síť vztahů, logicky odvodíme, že každý systém má také své subsystemy. Jestliže tedy dojde k poruše v jednom jediném prvku, v jedné jediné části, v jednom subsystému, zákonitě se tato porucha projeví ve funkci celku, tj. celého systému.

---

⁹ Márová, Z., Matějček, Z., Radvanová, S. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: SPN, 1977, s. 53 – 54.

Současná rodina je labilnější, náchylná na vnitřní otřesy s vysokou rozvodovostí. Dochází ke krizi v komunikaci a dialogu v rodině. Chybí klasické vymezení rolí muže a ženy, i když se stále předpokládá, že domácí práce jsou stále doménou žen. Partneři se na rolích vzájemně domlouvají podle konkrétních situací, a právě toto vyjednávání bývá velmi často spojeno s konflikty. Pro současnou rodinu jsou charakteristické následující znaky:

Demokratizace

Ztráta mocenského postavení muže v rodině, vztah mezi manželi, ale i mezi rodiči a dětmi je založen na bázi přátelství a partnerství. Rozkazování, zakazování, tělesné tresty jsou nahrazovány výměnou názorů, přesvědčováním, sdělováním stanovisek. Autoritativní rozkazování nahradila diskuse všech členů rodiny.

Desintegrace

Pokles stavu soudržnosti rodiny. Větší pracovní vytíženost muže i ženy způsobuje, že členové rodiny tráví čím dál méně času společně. Žijí spíše „vedle sebe“, bez vzájemné komunikace, naslouchání, zájmu o děti, jejich radosti i starosti.

Atomizace

Naprostá eliminace společně stráveného času, každý člen rodiny žije vedle rodinného života ještě „svým vlastním“ životem, který tráví např. se svými známými.

Izolovanost

Přechodem od typu široké rodiny k typu rodiny nukleární, dochází k izolovanosti rodinných příslušníků od příbuzných, ale i od sousedů, a tím k narušení těchto vztahů.

Technizace

Technický pokrok se odráží na stavu celé společnosti, a tím pádem také rodiny. Může být důvodem narušení citových vztahů mezi rodiči a dětmi. Vše závisí na citové stabilitě rodiny, na vzájemných vztazích a správném přístupu a využívání moderní techniky dnešní doby.

Konzumní styl života

Úzce souvisí s rostoucí životní úrovní dnešních rodin. Snaha vyrovnat se druhému, mít víc, než má druhý, žene rodiče k neustále se zvyšující honbě za vyšším ekonomickým standardem rodiny. Také způsob trávení volného času rodiny (více v supermarketech, než v přírodě) se negativně odráží na vzájemných vztazích. Společně strávené chvíle jsou nahrazovány materiálními věcmi (televizí, počítačem) či penězi.

Rodina je pro každého jedince významným opěrným bodem, v němž hledá bezpečí, založené na vzájemném porozumění. Z tohoto pohledu je nejdůležitější, že ani v současné době rodina neztratila svůj význam. Stále je chápána jako bezpečný přístav, místo sociálního bezpečí, kam se mohu vracet a jehož dominantní hodnotou je citový vztah. Zdrojem tohoto citového vztahu je pak trvalé soužití dvou osob.

Na podobě současných rodin se však podepisuje celá řada skutečností. Mění se rozsah a struktura rodiny, bohatství vztahů, projevuje se nižší akceptace rodinných hodnot, mění se dělba práce v rodině, mění se formy rodinného soužití, projevuje se větší křehkost rodinných vztahů. Z hlediska demografických údajů se jedná o následující důležité skutečnosti:¹⁰

Změna struktury a velikosti rodiny

Dochází nejen k dlouhodobému poklesu porodnosti (při stabilní úmrtnosti), menšímu počtu dětí v rodině, ale také k omezení vícegeneračního soužití. Je patrný nárůst počtu osob žijících v jednočlenných domácnostech. Nastává posun k rodinám s jedním dítětem. Zvyšuje se také počet neformálních soužití a počet rodin, které začínají společně hospodařit. Klesá zastoupení úplných rodin a zvyšuje se počet rodin neúplných.

Založení rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu

Vytváření manželských rodin je doprovázeno značnou volností. Legalizace partnerského soužití již není nutnou podmínkou rodinného života, a tím se zvyšuje podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavření manželství.¹¹

Změny v organizaci rodinného cyklu

---

¹⁰ Bakošová, Z. *Sociální pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008, s. 93.

¹¹ Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, str. 83.

Lidé se stávají rodiči ve stále vyšším věku, děti se začínají rodit teprve po určité době trvání manželství či partnerského soužití. Zvyšuje se věk matek při porodu z věku 21 – 22 let na 26 – 30 let. Prarodiče jsou vzhledem ke stále se zvyšující věkové hranici odchodu do důchodu stále ještě často zapojeni do pracovního procesu.

Zvyšující se tlak společnosti na pracovní dobu

Se zvyšující se životní úrovní rodin a emancipací žen se zvyšuje i čas rodičů strávený v pracovním procesu. Přibývá dvoukariérových manželství, v důsledku růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti, a tím i zaměstnanosti žen. Zkracuje se čas rodičů strávený s dětmi a ostatními členy rodiny. Nerespektování časových priorit rodiny je nejzávažnější zejména u rodin s malými a předškolními dětmi. S tím je spojen také problém způsobu trávení volného času, tzv. problém „kvality času“. Děti jsou pak velmi často ovlivňovány nejen rodinou, školou, vrstevníky, ale také masovými médii a jsou tak vystaveny různým, často rozporným socializačním tlakům s minimální možností obrany. Dochází k poruchám ve výchově, chování a celkové stabilitě rodiny.

Rozvoj antikoncepce a plánovaného rodičovství

Ubývá počet „nechtěných“ těhotenství. Díky antikoncepci si mohou rodiče naplánovat svůj život, kariéru, příchod potomka.

Zvyšování autonomie jedince v rodině

Souvisí s předcházejícím bodem. O zvyšující se autonomii jedince v rodině vypovídají techniky regulace porodnosti (antikoncepční metody), o rozchodu vypovídají sami aktéři rodiny – zvyšující se rozvodovost, osobní volba způsobu soužití – v manželství či jen v nesezdaném vztahu.

Snížení stability rodiny

V posledních desetiletích dochází z řady objektivních (emancipační proces, nárůst ateismu) i subjektivních důvodů (manželské svazky jsou zakládány především na emotivní bázi) k nárůstu rozvodovosti. Až 47 % manželství dnes končí rozvodem a až 70 % rozvádějících se rodin, tvoří rodiny s malými dětmi, které po rozvodu zůstávají žít s matkou.

Zvýšení počtu dětí narozených mimo manželství

Jde o velmi negativní jev dnešních rodin. V dětské populaci dochází ke zvyšování počtu dětí s jedním rodičem. Děti narozené mimo manželství mají většinou matky neplnoleté a velmi mladé. Nelze však opomenout děti narozené nikoliv v manželství, ale v poslední době stále přibývajícím počtu nesezdaných soužití. S tím přímo souvisí také pokles sňatečnosti.¹²

Růst počtu zanedbávaných, týraných a zneužívaných dětí

I přes převážně rostoucí úroveň dnešních rodin se bohužel stále častěji setkáváme s dětmi zanedbávanými, týranými a zneužívanými. Zanedbané děti již v dnešní době nejsou jen otázkou tzv. sociálně slabších rodin, ale velmi často také rodin žijících na vysoké společenské úrovni. Tento problém úzce souvisí s přibýváním dvoukariérových rodin, v nichž rodiče opomíjejí význam času stráveného s dětmi. Týrané děti zase představují nejen děti fyzicky týrané, ale často také týrané především psychicky, což souvisí s růstem rozvodovosti dnešních rodin. Problematika zneužívaných dětí je velmi bolestná a obtížně prokazatelná. S jejím nárůstem je však i této problematice v poslední době věnována zvýšená pozornost.

Privatizace rodiny

Kvalita současné rodiny se určuje především podle kvality interpersonálních vztahů, tj. podle toho, jak si jedinec v rodině utváří a také chrání svou individualitu.

Socializace rodiny

Do rodiny a jejich funkcí stále více zasahuje stát, který rodinu kontroluje, podporuje a reguluje vztahy uvnitř. Také převzal řadu jejich funkcí a v plné kompetenci rodiny zůstaly již pouze některé. Lidé v současné době požadují stále větší individuální i skupinovou nezávislost, (např. na svých orientačních rodinách či příbuzných) za což pak platí zvyšující se závislostí na státu a veřejné sféře. Rodině zůstal především „lví podíl“ na tvorbě osobnosti dítěte a její stabilizace u dospělých. Socializace v rodině však stále více ubývá – přebírá ji především škola, přestože v raném věku je tato socializace v rodině nezastupitelná a obvykle tam také probíhá.

1.4Dílčí závěr

---

¹² Bakošová, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008, s. 93.

Rodina je zajisté nejstarší lidskou společenskou institucí a současně také základní stavební jednotkou každé společnosti. V povědomí dnešního člověka vystupuje rodina jako společně žijící malá skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami.

Tak jako společnost prochází vlastním vývojem a prodělává různé změny, tak také rodina nezůstávala beze změn. Z původní patriarchální – vícegenerační, rozšířené rodiny s výraznou dominancí otce (u nás přetrvávala až do roku 1949) dochází vlivem demokratizačních tendencí postupně k přerodu v rodinu moderní – nukleární, s partnerskými vztahy (též egalitární rodina).

Tato proměna rodiny s sebou však přinesla také změnu v celé řadě funkcí rodiny. Z rodiny výrobní se stala rodina ryze spotřební, rodina se tak stává závislá na fungování společnosti, mění se její velikost, funkce, stabilita atd.

Přes všechny dlouhodobé i pomíjivé proměny své vnější formy zůstává a je dnešní rodina klíčovým prostředím pro dítě. Má rozhodující vliv na celkový rozvoj jeho osobnosti, zvláště pak v nejrannějším období jeho dětství. Svědčí o tom především rozsáhlé vědecké poznatky MUDr. Zdeňka Matějčka a jeho odborně zpracované teorie deprivace v dětském věku a jejím vlivu na budoucí život jedince ve společnosti.

V rodinném prostředí se uskutečňuje společenská adaptace dítěte, jeho začleňování do společnosti, dítě přebírá vzory chování svých rodičů a vytváří si jakýsi vnitřní obraz světa, který do jisté míry odpovídá tomu, jak je mu okolní realita jeho rodiči „předkládána“, a jak ho rodiče do této reality „uvádějí“. Rodina, sociální vztahy v ní a způsob výchovy jsou výchozími body pro založení vlastní rodiny dítěte.

Každý z nás by měl mít proto na paměti Helusovo memento: **„ohrožené dítě potenciálně ohrožuje svět - může z něho totiž vyrůst člověk, který nejenže se nebude podílet na stavbě tohoto světa, protože se tomu nenaučil, ale který bude jeho zkázou, protože ho nenávidí za všechny křivdy, které mu způsobil.“**¹³

Rodina je však nepostradatelnou institucí také pro dospělého člověka, protože předními hodnotami každého lidského života je mít stálého partnera a mít děti.

---

¹³ Helus, Z. *Vyznat se v dětech*. Praha: SPN, 1984, s. 35.

Rodina dává člověku pocit, že život je krásný a hodný žití, i kdyby byl navenek sebeobtěžnější.

2. Rozvod

Rozvod, neboli rozloučení manželství, představuje právní akt ukončení manželství. Jde o jednu z nejbolestivějších a také nejkomplikovanějších životních událostí, jaké kdy lidé prožijí. Jde o problém etický, právní, ale také společenský, který přesahuje z oblasti rodinného práva i do dalších oblastí.

Podle Edwarda Teybera bývá rozvod chápán jako „**ohraničená a konečná událost, která se uzavírá úderem soudcovského kladívka.**“¹⁴

Některé náboženské společnosti a církve rozvod zcela zakazují, např. římskokatolická církev, jiné jej připouští jen za zcela výjimečných okolností (pravoslavná církev), další se k němu staví až velmi benevolentně. Např. na přísně katolické Maltě je rozvod zcela nepřípustný, v liberální České republice je poměrně dostupný a v militantně islámské Saúdské Arábii je rozvod jednoduchý pro muže a pro ženy je takřka nedosažitelný (muslim má např. možnost rozvést se formou SMS, oznamující manželce ukončení jejich manželství).

K tomu, aby mohlo k rozvodu manželství vůbec dojít, musí být splněny alespoň dvě základní podmínky:

- **Aby bylo možno manželství rozvést, je zapotřebí jej nejdříve uzavřít.**
- **Pravděpodobnost, zda manželství skončí rozvodem, je podstatně ovlivněna dobou, jež v průměru uplyne, než manželství skončí jiným možným způsobem, jmenovitě úmrtím jednoho z manželů.**¹⁵

Rozvod se stal v poslední době v naší společnosti značně rozšířeným jevem a pravděpodobnost zániku manželství rozvodem u nás v poslední době opravdu spolehlivě stoupá. Přitom rodinný život s sebou přinášel konflikty a napětí různé intenzity vždy. Tyto konflikty a napětí se však zintenzivnily novým vývojem, který změnil strukturu společnosti a současný rodinný život. Urbanizace, industrializace, změna společenského postavení žen, rostoucí touha po citovém uspokojení, kontrola plodnosti prostřednictvím antikoncepce, společenské tlaky související s přechodným rázem značné části naší kultury, nestabilita trhu práce, liberálnější zákonodárství v České republice od roku 1965 (umožnění rozvodu manželství i bez souhlasu druhého manžela, pokud manželé spolu déle nežijí), a také vědomí, s nímž jsou dnešní

¹⁴ Teyber, E. *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů, 2007, s. 8.

¹⁵ Možný, I. *Sociologie rodiny*, Praha: Slon, 1999, s. 18.

manželství a partnerství uzavírána (že je lze snadno ukončit), do jisté míry urychlily vzestup rozvodovosti v České republice.

2.1 Základní principy rozvodu

Rozvod manželství, a s tím související rozpad konkrétní rodiny, je vlastně vývojovým momentem manželství, jako konkrétní formy lidského soužití. Je ukončením daného manželství a současně i rodiny, jako specifického sociálního útvaru.

Můžeme rozlišovat čtyři základní principy rozvodu:

1. ***Rozvod je výsledkem několikaletého nespokojeného života.***
2. ***Manželé se pro rozvod zřídka kdy rozhodnou současně.***
3. ***Zůstávat spolu jen kvůli dětem nic neřeší.***
4. ***Rozvod je stejná zátěž jako smrt rodičů a dětí.***¹⁶

Rozvod je výsledkem několikaletého nespokojeného života

Rozvod se nikdy neodehrává ve vakuu a nepříhodí se jen tak přes noc. Nedochozí k němu proto, že se jeden z manželů rozzlobí, má všeho tzv. po krk a rozhodne se navštívit advokátní kancelář. K rozvodu zřídka kdy dochází náhle, z ničeho nic, nebo impulzivně. Bývá důsledkem několikaletých, beznadějně se opakujících zápasů. Mezi častá prohlášení manželských partnerů patří, např.:

„Na své manželství jsem již rezignoval dávno, ale nevěděl jsem, jak mám odejít. Nechtěl jsem ublížit dětem. Nebyl jsem si jist, zda mám právo se sám rozhodnout. Vždy jsem si říkal, že mé pocity nespokojenosti pominou. Nevěděl jsem, jestli bych v budoucnu vůbec ještě někoho našel. Vyrůstal jsem v rozvedené rodině a chtěl jsem své děti této zkušenosti ušetřit.“

Manželé se pro rozvod zřídka kdy rozhodnou současně

---

¹⁶ Craig, E. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress, 2000, s. 21.

Rozvod se většinou neodehrává za souhlasu obou stran. Ani ti, kteří jsou spolu jen krátce a nemají děti, se většinou nedohodnou na rozchodu. Obvykle jeden odchází a druhý je opouštěn.

Ten, který odchází, se trápí pocitem viny, že „rozbíjí“ rodinu. To je také velmi často důvodem, proč rozvod po dlouhá léta odkládal. Opouštěný partner mívá narušené sebehodnocení a pocity hněvu a křivdy. Také se mnohem obtížněji přizpůsobuje novým podmínkám, je náchylnější lpět na vztahu a hůře se zbavuje pocitů zloby.¹⁷

Z manželství se vytratil pocit sounáležitosti, partner nemá chuť udržovat rodinu dále pohromadě, vážne vzájemná komunikace, nespokojenost jednoho partnera narůstá, zatímco druhý stále nic netuší.

Zůstat spolu jen kvůli dětem nic neřeší

Je zcela samozřejmé, že většina dětí si přeje, aby jejich rodiče zůstali spolu a nerozváděli se. Ale výzkumy ukázaly, že pro děti je mnohem škodlivější, pokud žijí v neustálé nepohodě, v rodině plné napětí, zloby, hněvu, špatného zacházení a nedostatku lásky, než když se jejich rodiče rozvedou. V manželských poradnách se děti rozvádějících se rodičů velmi často svěřují: „*Modlila jsem se, aby se už rozvedli.*“ nebo „*Chtěl jsem, aby se rozvedli a přestali se už tak spolu hádat.*“

Je pravdou, že rozvod je pro děti velmi bolestnou a zraňující zkušeností, ale pokud společné soužití v manželství nelze již zlepšit, je opravdu lepší se rozejít, neboť v takovém prostředí děti nemohou získat vzor láskyplného, zdravého a spokojeného manželství pro svůj budoucí vztah. Jestliže vztah ztroskotá, potom svým dětem neprokážete žádnou dobrou službu, pokud je budete „věznit“ v domově bez lásky a porozumění.

Rozvod je stejná zátěž jako smrt rodičů a dětí

---

¹⁷ Craig, E. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress, 2000, s. 25 – 27.

Podle celosvětových průzkumů je rozvod druhou nejtraumatičtější životní událostí po smrti dítěte nebo rodiče. Přináší s sebou nepřeberné množství zřetelných i méně viditelných ztrát. V naprosté většině případů bourá představy o budoucnosti rodiny. Partneri se musí vzdát nadějí a očekávání, že s partnerem prožijí celý život. Dochází k zániku vztahu, v němž partneri kdysi nacházeli lásku, jistotu, identitu, své sny i naděje.

Adaptace na nové životní podmínky po rozvodu vyžaduje spoustu času. Je nezbytně nutné dát volný průchod svým emocím – slzám, pocitu sebelítosti, žalu i hněvu, aby došlo ke smíření se s minulostí a začít se dívat opět do budoucnosti. Většina lidí se však bohužel snaží své emoce potlačit a raději předstírají, že je vše v pohodě. Mnozí z nich také velmi často ihned navazují nový vztah, z důvodu zahnání pocitů bolesti a opuštěnosti. Někteří zase naopak od svého trápení utíkají k různým společenským aktivitám, tráví velké množství času v práci a ty nejhorší případy svůj žal dokonce utápějí v alkoholu či drogách.

Průměrně trvá asi dva roky, než se člověk vrátí do emoční pohody v jaké byl před rozvodem, ale většinou to bývá i mnohem déle. Člověk se musí naučit nejprve být sám, užívat si sám sebe, nechat krizi vykristalizovat a dozrát, než samotu nahradí novým partnerem, novým vztahem.

Názory klientů psychoterapie po rozvodu:

„Byla to ta nejhorší životní zkušenost, co jsem kdy zažil, ale jsem vděčný, že mě všechny ty změny posílily, a že mi umožnili vlastní růst.“

„Myslela jsem, že už nikdy nepřestanu plakat, ale když to konečně ustalo, potkala jsem nejskvělejšího člověka, jakého jsem kdy vůbec poznala.“

Nikdy jsem si nemyslel, že bych ještě mohl být někdy zase šťastný. Ale jsem, je to, jako bych se znovu narodil a začal zcela nový život.“

2.2 Rodiče a rozvod

„Lidská manželství, tak jako chemické sloučeniny, uvolňují při rozpadu zásoby energie, spoutané jejich vazbou.“

J. Updike

Samotnými a hlavními aktéry rozvodu manželství jsou partneři, rodiče. Přesněji řečeno ve většině případů jeden z rodičů. Jde o stav, kdy vzájemné vztahy rodičů již delší dobu nefungují příliš dobře, mívají převážně sklon nepružně setrvávat v tzv. „zajetých kolejích“. Jestliže jeden partner přestane být ve vztahu spokojený, přestává mu vyhovovat dosavadní role, začíná se vnitřně měnit, třebaže tento proces nebývá navenek hned patrný. Takový partner většinou nemá chuť otevřeně hovořit, jak se cítí a riskovat tak, že se druhý partner rozzlobí, nebo znepokojí, čímž by narušil dosavadní rovnováhu vztahu.

V takových vztazích bývá velmi špatná vzájemná komunikace, a tak i když se jeden pokusí o svých problémech mluvit, druhý ho nepochopí, nebo mu v horším případě ani nenaslouchá. Výsledkem pak je, že nespokojenost ve vztahu narůstá, zatímco druhý nic neřeší. Pokud již ke komunikaci dojde, většinou se v ní časem začne upevňovat stereotyp destruktivních hádek, jejichž cílem je druhého ponížit, psychicky pohlavkovat.¹⁸

Poté nastupuje pokles až absence spolupráce manželů v oblasti péče o domácnost, nákupy, finance, údržbu bytu. Manželé si přestávají být vzájemně partnery v běžném životě. Klesá kvalita i frekvence intimních styků. Problém může vyvstat, jestliže se manželská intimita stane předmětem nedůstojného „kšeftování“ a vyřizování si účtů.

Pocity nespokojenosti se zesilují, až si jeden či druhý, začne uvědomovat, že už to takhle dál nejde. Poruchy vztahu se lavinovitě přelévají z jedné oblasti soužití do druhé, až dojde k úplnému zrušení manželské loajality i solidarity, vytrácí se pocit sounáležitosti manželství a partner již nemá chuť takový svazek dále udržovat pohromadě.

---

¹⁸ Plaňava, I. *Jak se (ne) rozvádět*. Praha: Grada Publishing, 1994, s. 29 – 31.

Mezi nejčastěji uváděné důvody rozvodu manželství patří:

- rozdílnost povah, názorů a zájmů,
- nevěra,
- alkoholismus,
- nezájem o rodinu
- neuvážený sňatek,
- sexuální neshody,

- zlé nakládání s partnerem či dětmi (domácí násilí, brutalita ve vztazích).¹⁹

Rozvod zanechává na rodičích dlouhodobé, bolestné a traumatizující následky. Aby tyto následky byly co nejmenší, měli by se rodiče zejména v zájmu svých dětí snažit o tzv. „zdravý rozvod“.

Český právní řád rozlišuje dva základní typy rozvodových procesů. Jedním z nich je tzv. rozvod dohodou, označovaný též jako **rozvod nesporný**. Druhým je pak rozvod sporný, neboli také klasický. Je jen na rozvádějících se rodičích, jaký způsob rozvodu jsou schopni zvládnout.

Při nesporném rozvodu nejsou strany řízení ve faktickém sporu. Tento způsob rozvodu je možný pouze u manželství, která trvají minimálně jeden rok a manželé spolu nežijí minimálně šest měsíců (ve smyslu společného intimního soužití, nikoliv pouze faktického bydlení v jednom bytě) a žalovaný se k podanému návrhu připojuje, tj. s ním souhlasí. Nevyžaduje se zde dokazování příčin rozvodu, doba trvání rozvodového procesu je nepoměrně kratší. Tento způsob rozvodu je také zvláště pro nezletilé děti velmi šetrný především v zachování komunikativního vztahu mezi rodiči.

Protipólem „klidného rozvodu“ je potom **rozvod sporný**. Strany řízení jsou ve vážném sporu, je nutné prokázání existence, tzv. kvalifikovaného rozvratu manželství a zkoumání příčin rozvratu formou svědeckých výpovědí rodičů, kamarádů, někdy i bohužel společných dětí. Teprve po nabytí právní moci rozsudku o rozvodu manželství se může řešit otázka společného bydlení a majetku. Sporný rozvod je tak náročný nejen časově a finančně, ale především je náročný po stránce „lidské“.

---

¹⁹ Nevoránek, J., Řehoř, A. *Kapitoly ze sociologie rodiny*. Brno: IMS Brno, 2004, s 23.

Pro oba typy rozvodového řízení platí, že o rozvodu manželství může být pravomocně rozhodnuto jen tehdy, je-li pravomocně skončeno řízení o výkonu rodičovské zodpovědnosti k nezletilým dětem narozeným z tohoto manželství (§ 26 odst. 1 zákona o rodině). Také platí pro oba typy rozvodového řízení další zákonná podmínka, že manželství nemůže být rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmy nezletilých dětí narozených z tohoto manželství, které jsou dány zvláštními důvody (§ 24 odst. 2, § 24a odst. 2 zákona o rodině).²⁰

Při rozvodu by se také měli rodiče vyrovnat s citovým odpoutáním se od svého partnera a nechat uplynout pocity sounáležitosti. Je to pro ně nejkritičtější a zároveň první etapa jejich rozvodu.

Proces vymaňování se ze svazku bývá velmi bolestný a jedná se o tzv. **ambivalenci**. Znamená to, že vůči stejné osobě cítíte jak pozitivní, tak negativní postoje. Jednou převažují pocity kladné, jindy zase pocity záporné. Jde o zcela běžný jev v období odpoutávání se od vztahu.²¹

Obtížná situace pro rodiče nastává, jestliže již uzavřeli nový sňatek, a přesto jsou stále citově vázáni v předešlém vztahu, což se velmi nepříznivě odráží v jejich novém manželství. Nižší schopnost oprostít se od minulého vztahu mají ti, kteří byli na druhém více závislí a mají současně větší sklon k žárlivosti. Vnitřním osvobozením se od původních vazeb, vědomím, že bývalé manželství a z něho plynoucí závazky a povinnosti přestaly existovat, je podmíněna úspěšnost rozvodu rodičů.

Rodiče by si také měli vzájemně stanovit nové rodičovské role a zejména by si měli zachovat vědomí rodičovství. Jde o nejobtížnější úkol rozvádějících se rodičů, který by ale měli zvládnout – zůstat i nadále svým dětem rodiči, i když již nejsou ani milenci, ani partneři.

Rodičovství můžeme zapřít, potlačit, nehlásit se k němu, ale nemůžeme je odepsat. I po rozvodu zůstává faktem, že jsme matkou nebo otcem zcela určitého – našeho – dítěte.²²

²⁰ Novák, T., Průchová, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, Praha: Grada Publishing, 2005, s. 30 – 33.

²¹ Craig, E. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress, 2000, s. 30.

²² Matějček, Z., Dytrych, Z. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: HŠH, 1992, s. 5.

Někteří rodiče se snaží zabránit druhému rodiči ve styku s dětmi i za pomoci právníků. Výzkumy však ukazují, že zachování častých kontaktů s oběma rodiči je významným faktorem, ovlivňujícím proces přizpůsobování se dětí v době po rozvodu. Rozvádějící se rodiče tedy musí přetvořit a nově definovat svůj vztah, jako tzv. spolurodičovský, tj. rozdělit si povinnosti vůči dětem, čas s nimi strávený a také respektování práva a potřeb dětí stýkat se s oběma rodiči.

Rodiče musejí vybudovat nový rodinný systém, který nenaruší vztahy dětí s prarodiči, ostatními příbuznými, s přesně stanovenými pravidly nakolik se oba budou podílet na školních, mimoškolních či sportovních aktivitách dětí, zkoordinovanou dovolenou, prázdninami dětí, jejich narozeninami, apod. Musí odolat pokušení zápatit o přízeň dětí, nebo posilovat jejich závislost na sobě, jinak děti utrpí vážnou emocionální újmu.

Skutečností však v mnoha případech je, že při extrémně velkém psychickém zatížení obou rodičů, které pro ně rozvod představuje, dochází k narušení jejich celkové psychické stability, což ovlivňuje jejich pocit spokojenosti se životem a místo rozumné domluvy dochází naopak k vyostřování vzájemného vztahu natolik, že začnou před dětmi ponižovat jeden druhého či se hanlivě vyjadřovat o druhém z rodičů. V tuto chvíli by si ale měli uvědomit, že tzv. „rakety“ namířené a vystřelené proti druhému, dopadají bohužel nejvíce do srdcí jejich dětí a velmi je zraňují. V konečném důsledku se ony „vystřelené rakety“ otočí proti samotnému rodiči, který je vystřelil.

Výzkumy také ukázaly, že 70 % mužů a 80 % žen trpí v období rozvodu a často také ještě několik let po něm, potížemi jako je nespavost, podrážděnost, nepřiměřená únava, neschopnost se soustředit, špatná nálada, přecitlivělost a lítostivost. Výzkumy také ukázaly, že jen necelá třetina těch, kteří takové potíže mají, se obrátí na lékaře. Snaží se své potíže léčit sami, volně prodejnými farmaky. Tímto způsobem léčená stresová situace však může v některých případech vážně ohrozit jejich tělesné i duševní zdraví. Mohou se objevit, např. psychosomatická onemocnění (choroby zažívacího traktu, oběhové a dýchací soustavy).

Rodiče by tak měli mít na paměti, že tím, že chrání své duševní zdraví, chrání také duševní zdraví svých dětí. Neklidná, úzkostná, depresivní matka trpící nespavostí,

nebo zhroucený otec, nemohou přinést dítěti dostatek tolik potřebné jistoty, kterou právě v období rozvodu a po něm nejvíce potřebuje.

2.3 Rozvod očima dětí

„...nevyslovená, ale hluboce prožívaná a často zanedbávaná bolest dětí, jejich prosté hrdinství a jejich dojemná snaha skrýt utrpení, jako by chtěly uchránit dospělé před příliš velkou bolestí.“

Maurice Sendak

Děti zcela přirozeně chtějí, aby jejich rodiče spolu žili šťastně, a aby byli „normální“ rodina připomínající mámu, tátu a děti i po rozvodu. Rozpad manželství, kde jsou děti, je však ztrátou pro všechny, je to selhání spojené se strádáním. Přestože je pro dítě bolestnou zkušeností, nemusí být nutně následován ničivými důsledky, které děti poznamenají na celý zbytek života, a můžeme udělat mnoho pro to, abychom se vyhnuli dlouhodobému poškození dítěte.

Přímou příčinou dětského utrpení je špatné zacházení před i po rozvodu. V posledních dvaceti letech se rozvod rodičů stal velmi zásadní událostí v životě mnoha dětí, a proto je nutné snažit se pochopit jejich pocity a chování, ale také jejich názory.

Pro dítě jsou důležité jeho základní potřeby, které jsou právě rozvodem rodičů velmi často narušovány. Patří mezi ně např.:

- úcta k osobnosti dítěte a k tomu, co dělá – co potřebuje, abychom si ho vážili a radovali se z něj;
- čas sdílený s dospělými při společných činnostech, hrách a podnětech;
- stabilita nutná k tomu, aby dítě dokázalo předvídat události a pravděpodobné důsledky svých činů;
- odpovědní rodiče, kteří vymezí dítěti vlídné hranice v rámci svobody;
- nepodmíněná láska vyjadřovaná způsobem přiměřeným věku dítěte;

- povzbuzení a pomoc při dozrávání.²³

²³ Heather, S. *Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 11.*

Právě pro děti, rozvádějících se či již rozvedených rodičů, nabývají některé z uvedených potřeb zvláštní formu v souvislosti s jejich situací. Např. stabilita získává na významu v situaci, kdy je snadno ohrožena nestálými vztahy dospělých. Úcta pro ně znamená, že se s nimi má zacházet spravedlivě a stejně jako s ostatními dětmi v rodině, ať už jsou to jejich vlastní sourozenci nebo nové děti, které se k nim připojí. Jestliže je však dítě v této situaci poškozeno jakýmkoliv týráním, ať už citovým, tělesným či dokonce sexuálním, nebo je-li zanedbáváno, nedochází k naplnění výše uvedených potřeb.

Zkušenosti dětských psychologů dokazují, že až na opravdu řídké výjimky se rozvod rodičů dotýká dítěte vždy. Malého dítěte sice jiným způsobem, než velkého, ale dítě je zpravidla vnímavější vůči tomu, co se v rodině děje, než si dospělí jsou vůbec ochotni připustit.

Pro dítě je také velmi důležité znát pravdu o tom, co se v rodině děje. Zatajování a polopравdy o rozvodu jsou pro dítě velmi nebezpečné, protože v okamžiku, kdy dítě samo zjistí ohrožení stability jeho rodinného zázemí, začne se u něj projevovat pocit viny. Tzv. „rozvodové“ děti jsou přesvědčeny o svém vlastním podílu na tom, že se jejich rodiče nemají rádi a rozcházejí se. Domnívají se, např. že tatínek odchází, protože dítě neposlušalo, že se špatně učilo, apod.²⁴

Také může nastat situace, kdy se o rozchodu svých rodičů dítě dozví od někoho jiného např. z příbuzenstva, babičky, dědečka, susedky. Je proto nesmírně důležité, sdělí-li tuto skutečnost dětem sami rodiče. Dítěti je nutno přístupným způsobem vysvětlit, co se v rodině stalo. Nejlepší je, když jsou u toho oba rodiče a své rozhodnutí zbytečně nezatěžují vzájemnými výtkami, obviňováním, nepřátelskými narážkami či výhrůžkami. Zejména je důležité dětem zdůraznit, že na tom, co se mezi rodiči odehrává nenesou žádnou vinu a rovněž, že nemohou udělat nic, aby tuto situaci změnily. Ujistit ho, že pro něj i nadále zůstáváte jeho rodiči, že ho máte i nadále stejně rádi a budete mít, a že se na Vás může kdykoliv s čímkoliv obrátit, tj. že i nadále zůstáváte jeho maminkou i tatínkem, tak jako je to u ostatních dětí.

Dítě velmi těžce prožívá tu skutečnost, že se jeho rodiče, které ono má tak rádo, a kteří k němu mají láskyplný vztah, nemají navzájem rádi. Že se hádají, ubližují si,

---

²⁴ Plaňava, I. *Jak se (ne) rozvádět*. Praha: Grada Publishing, 1994, s. 42 – 43.

urážejí se. To vzbuzuje u dítěte pocity napětí, úzkosti a nejistoty, což se následně projeví velmi často tím, že se dítě stáhne do sebe a uzavře se do vlastního světa, ačkoliv navenek se jeví jako „velice hodné“. Jiné děti se naopak stávají neklidnými, podrážděnými až agresivními. Rodiče to pak pokládají za zlobení a snaží se dítěti domluvit. Nejsou však přitom ochotni připustit, že příčinou tohoto chování je právě jejich rozchod, při němž jejich dítě přichází o blízkou osobu v podobě otce či matky, k níž mělo hluboký citový vztah.²⁵

Zejména v případech, kdy konflikt rodičů pokračuje i po rozvodu, nadále trvá napětí, jeden i druhý rodič střídavě dítě proti sobě popouzejí nebo dokonce podplácejí. Nervová soustava dítěte je tak vystavena nepřiměřené zátěži, což může mít vážné následky v jeho dalším vývoji osobnosti. Nejhorší na tom však je, že tyto následky nejsou vždy ihned zjevné, ale mohou se projevit až mnohem později – až si toto dítě bude hledat vlastního partnera, až se bude chtít zamilovat, až bude zakládat vlastní rodinu, až bude vychovávat vlastní děti.

Pět nejčastějších otázek dětí rozvádějících se rodičů:

1. **Proč už nemáš rád maminku/tatínka?**
2. **Budete někdy opět spolu?**
3. **Proč se chceš s někým scházet?**
4. **Opravdu musím jít za tátou, když je tam s tou paní, kterou nemám rád?**
5. **Proč jsi rozbil/a rodinu?**²⁶

Proč už nemáš rád maminku/tatínka?

Takto se většinou děti ptají rodiče, který odchází. Velmi zde záleží na odpovědi rodičů. Musí dětem náležitě vysvětlit, že láska mezi dospělými je jiná, než láska rodičů k dětem, podobně jako ony mají své přátele rády jinak, než rodiče. Důležité je ubezpečení, že rozvod se týká pouze rodičů, nikoliv dětí a na lásce k mámě a tátovi se nic nemění.

Budete někdy opět spolu?

²⁵ Matějček, Z., Dytrych, Z. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: HŠH, 1992, s. 4.

²⁶ Craig, E. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress, 2000, s. 189 – 192.

Dětem musí být jasně a srozumitelně vysvětleno, že máma a táta už nikdy spolu nebudou. Že jste se o to dlouho a ze všech sil snažili, ale že to opravdu již není možné. Pro dítě je velmi důležité smíření se s faktem, že už rodiče nikdy nebudou spolu, aby se zbytečně neupínalo k představám, že jednou budou opět všichni spolu. Znamenalo by to pro něj jen prodlužování jeho trápení a zbytečných iluzí.

Proč se chceš s někým scházet?

Dětem se nelíbí, když jdou rodiče s někým na schůzku nebo do společnosti, protože chtějí, aby vše zůstalo při starém, tak jak to znají z původní rodiny. Obávají se, že na ně nebudete mít čas a možná je i přestanete mít rádi. Musíte jim vysvětlit, že i rodiče se potřebují stýkat s lidmi téhož věku, stejně jako ony mají své přátele, ale že nikdy pro Vás nikdo nemůže znamenat víc, než děti a nic nemůže oslabit Vaši lásku k nim.

Opravdu musím jít za tátou, když je tam s tou paní, kterou nemám rád?

Děti mnohdy potřebují přijatelným způsobem vysvětlit nově vzniklou situaci. Musí být seznámeny s dohodou rodičů (případně nařízením soudu) o styku s druhým rodičem. Musí vědět, že toto rozhodnutí je pro ně závazné a je nutné ho dodržovat. Odmítavý postoj dítěte mnohdy bývá jen pokusem vyjádřit loajalitu rodiči, který těžce nese, že druhý má již novu známost. Je důležité v této situaci na děti působit kladně a nepřistupovat k nové osobě s předsudky.

Proč jsi rozbil/a rodinu?

Tato otázka bývá mnohdy nad chápání dětí. Většinou všechno vidí tzv. černobíle – správně x špatně. Nechápu, že na příčinách rozvodu se podílejí obvykle oba rodiče, i když jen jeden se rozhodl odejít. Dětem nepřísluší někoho obviňovat, posuzovat či dokonce hledat viníka. Je proto nutné je ubezpečit, že i přesto mají nadále rodinu s mámou a rodinu s tátou, jen již nikdy nebude existovat jako společná.

Rozvod by rodiče v žádném případě neměli bagatelizovat ani podceňovat. I přesto, že se většina dětí z rozvedených rodin vyvíjí v řádné osoby, mají to těžší, než

ostatní. Podmínky, za kterých vyrůstají, jsou rizikovější a dosažení jejich cíle náročnější. Ačkoliv se to někdy nezdá, reagují děti na rozvod svých rodičů vždy a v různém věkovém období odlišně.

Děti od prenatálního období do dvou let

U dětí do dvou let se vytváří specifický citový vztah k matce a u více, než 50 % dětí se vytváří také citový vztah k otci či jiné přítomné osobě. Kojenci pochopitelně rozvod nechápou, ale rozhodně reagují na změny nálady rodičů. Batolata již dokáží vnímat, že se jeden rodič odstěhoval, ale nechápou proč. Děti v tomto období nepotřebují vidět druhého rodiče dlouho, co je podstatnější, je častost jejich styku s druhým rodičem. Také je velmi důležitá stálost prostředí, v němž dítě žije, tj. ponechat dítěti hračky, na které je zvyklé, dostatečná stimulace. V tomto věkovém období jsou pak děti zvýšeně plačtivé, podrážděné, mohou se dostavit poruchy s jídlem, potíže se spánkem a **regrese** ve vývoji.

Děti 2 – 6 let

Dítě se začleňuje do své rodiny, vytváří si vědomí rodinné sounáležitosti. Kolem tří let se u něho formuje vědomí samostatného já, k čemuž dítě rozhodně potřebuje vztah s oběma rodiči. Dítě zatím ještě nechápe slovo rozvod, ale již dobře vnímá změny v chování svých rodičů. Často dochází k sebeobviňování z odchodu jednoho z rodičů. Je velmi nutná důslednost v péči a výchově s co nejmenším počtem změn. Zvláště v tomto období by se rodiče měli zdržet špinění a pomluv o druhém z rodičů, či dokonce odměňovat špatné chování dítěte ke druhému z rodičů. Rodičům to sice způsobí krátkodobé zadostiučinění, ale vše se odrazí na jejich dětech, které se velice dobře začnou v těchto situacích orientovat a těžit z nich ve svůj prospěch. Typickými příznaky reakce na rozvod bývá opět regrese již naučených dovedností, pomočování, podrážděnost, zlost vůči jednomu z rodičů, přisuzování si viny za odchod otce či matky.

Mladší školní věk (6 – 8 let)

Děti potřebují trávit čas s každým rodičem zvlášť, čímž se ujišťují, že je mají oba stále rádi. Rodiče jim tak umožňují pochopit a vyrovnat se s jejich rozvodem. V tomto období se děti většinou začnou ptát na pravý důvod rozvodu, a kdo je za něj zodpovědný. Mají pocit ztráty, cítí se být rodičem, který odchází odmítnuté, podvedené. Snaží se také často dát rodiče znovu dohromady. Jejich nespokojenost mívá podobu

smutku, ignorace školních povinností, konfliktů v kolektivu. Může se objevit zvracení, bolesti hlavy, břicha či nespavost.

Střední školní věk (9 – 12 let)

V tomto věku děti rozvod začínají chápat, ale rozhodně jej nechtějí akceptovat. Snaží se sami dopátrat pravdy o rozvodu, hledají viníka, což může mít za následek stranění jednomu z rodičů. Snaží se získat nad rodiči kontrolu, využívat je ke svému prospěchu – manipulovat s nimi. Někdy se dostaví pocit povinnosti pečovat, nebo podporovat citově nevyrovnaného rodiče na úkor svých vlastních zdrojů rovnováhy a energie (tzv. obrácení rolí). Začínají se již bavit aktivitami bez rodičů, zájmy, kroužky, kamarádi – dochází často k odmítnutí styku s druhým rodičem.

Období puberty (12 – 15 let)

Velmi komplikované období. Děti často obviňují jednoho nebo oba rodiče z rozvodu. Důrazně prosazují svoji vůli nebo se naopak chovají ovládatelně či dokonce požadují přestěhování se k druhému z rodičů. Nyní je velmi důležitá důsledná podpora obou rodičů. Děti odmítají trávit s rodiči stejné množství času jako dříve. Pokud mezi rodiči dochází stále k porozvodovým konfliktům a vzájemnému napadání, ztrácejí u nich rodiče respekt a přirozenou autoritu. Děti si začnou dělat „co chtějí“. Podvádějí, lžou, jsou náladové, zhorší se ve škole, předvádí se, tíhnou k alkoholu, drogám či sexuálním aktivitám.

Starší adolescence (15 – 18 let)

Mezi patnáctým a osmnáctým rokem se dospívající děti již většinou obracejí k vlastnímu životu a nezávislosti. K rozvodu rodičů jsou spíše netolerantní. Jejich starosti je znechucují a unavují. Mají velkou potřebu hovořit o tom, co sami cítí a prožívají a ne se zabývat problémy svých rodičů. Naopak jsou obvykle rádi, když jsou jejich rodiče spokojeni a šťastní. Nového partnera rodičů přijímají se smíšenými pocity – mají strach z vřelého přijetí, jako ze zrady původního rodiče. Protože děti se v období starší adolescence stávají již spíše samostatnými jednotkami, jsou v období rozvodu velmi časté útoky z domova, problémy s chováním, se zákonem.

2.4 Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.

Ochrana dítěte, která je širším pojmem, než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinněprávní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod., a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují.

Je zřejmé, že právní úpravu ochrany dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu. Deklarace práv dítěte, přijatá VS OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte, přijatá v roce 1989, deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. **Dítě, tak ve smyslu těchto mezinárodních dokumentů, potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm.**

Listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku České republiky (dále jen "Listina") a věnuje pozornost dětem a rodině v článku 32, čímž dává rodičovství a rodinu pod ochranu zákona a dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu.²⁷

Zákony proto také respektují jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají, anebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat.

---

²⁷ www.psp.cz

V zákoně o sociálně-právní ochraně dětí jsou upravena jen některá opatření směřující k ochraně dětí, další jsou obsažena v řadě právních předpisů, které se vždy věnují specifické oblasti. Těmi předpisy jsou např. zákon o rodině, občanský soudní řád, trestní zákon, trestní řád, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů, právní předpisy o sociálním zabezpečení, zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů a další.

Sociálně-právní ochrana dětí je tedy konkrétně vyjádřena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o SPO“), který vymezuje sociálně-právní ochranu dětí v § 1 jako:

- a. ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b. ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c. a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,

příčemž zdůrazňuje, že nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte (uvedených výše).²⁸

Hlavními principy právní úpravy sociálně právní ochrany dětí jsou:

- Činnost směřující k ochraně práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, k ochraně jeho oprávněných zájmů včetně jeho jmění, a také činnost směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.
- Sociálně-právní ochrana se **poskytuje všem dětem** bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu.
- Sociálně-právní ochrana se poskytuje **bezplatně**.
- Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem nezletilým dětem mladším 18 let, pokud zletilosti nenabývaly dříve.

---

²⁸ www.mpsv.cz

- **Stát je odpovědný za ochranu dětí** před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Stát však nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nezasahuje do jejich postavení, jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.
- Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně právní ochrany je princip **preventivního působení** na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci. Opatření sociálně-právní ochrany jsou hierarchicky uspořádána ve vnitřně provázaný celek umožňující volbu nástrojů podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází, a podle intenzity ohrožení, včetně ochrany dětí před sociálně patologickými jevy (tj. prevence rizikového vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patogenních vlivů).
- Důraz je také položen na děti dočasně, nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mající právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy.
- **V případě osvojení dítěte do ciziny** je nezbytné respektovat **princip subsidiarity**, tj. považovat osvojení dítěte do ciziny za náhradní způsob péče o dítě teprve tehdy, jestliže dítě nemůže být předáno do výchovy v rodině osvojitele, nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu. Pro tuto situaci jsou mezinárodními smlouvami a zákonem o SPO uceleně formulována pravidla pro kontakt s cizinou ve věcech sociálně právní ochrany dětí.
- Orgánům sociálně-právní ochrany dětí se ukládá povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy, aniž by zasahovaly do řízení a provozu zařízení, kde se vykonává ústavní nebo ochranná výchova; cílem sledování je dodržování práv dětí, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi.
- Cílem sociálně-právní ochrany dětí je též **sanace rodin**.

Výkonem výše uvedených činností jsou dle zákona o SPO pověřeny krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.

Především **obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady** mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření se znalostí problému a místních podmínek, ukládá jim zákon nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí.

Považuji také za vhodné uvést i **komisi pro sociálně právní ochranu dětí** (dále jen „komise“), která je zřizována starostou obce s rozšířenou působností, jako **zvláštní orgán obce** podle § 106 zákona 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů a **podle § 38 zákona o SPO**. Je určena pouze k výkonu přenesené působnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Úkolem komise podle zákona o SPO je například koordinovat výkon sociálně právní ochrany na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhopvat a posuzovat sociálně preventivní programy na ochranu dětí, či posuzovat jednotlivé případy provádění sociálně právní ochrany dětí a vydávat k nim stanoviska.

Do působnosti **krajských úřadů** patří téměř celý **proces zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodování o udělení pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí fyzickými a právníckými osobami** a rozhodování o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ve vztahu k obecním úřadům a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností plní krajské úřady funkci **nadřízeného kontrolního orgánu** a funkci **odvolacího orgánu** příslušného pro přezkum rozhodnutí vydaných obecními úřady a obecními úřady obcí s rozšířenou působností ve správním řízení.

Dalším orgánem je **Ministerstvo práce a sociálních věcí** (dále jen „ministerstvo“), do jehož působnosti patří obecně péče o rodinu a ohrožené děti. Ministerstvo pečuje o náležitou právní úpravu v této oblasti a v rámci zákona řídí výkon státní správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí vydáváním právních předpisů a směrnic (§ 92 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích). Ministerstvo rovněž vykonává funkci kontrolního a odvolacího orgánu ve vztahu ke krajským úřadům, zajišťuje

na druhém stupni agendu zprostředkování náhradní rodinné péče a vede celostátní evidenci fyzických a právnických osob pověřených výkonem sociálně-právní ochrany dětí.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně (dále jen „Úřad“) je správním úřadem s celostátní působností, jemuž přísluší řešení otázek ochrany dětí ve vztahu k cizině. Úřad byl zřízen zákonem o SPO a je podřízen ministerstvu (§ 3).

Zákon o SPO dává možnost, aby i **nestátní subjekty** (nadace, občanská sdružení, církve a další právnické a fyzické osoby) na základě pověření vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hlavního města Prahy plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí, přičemž tyto činnosti zákon o SPO přímo vymezuje v § 48. Pověřené osoby však nejsou orgány sociálně-právní ochrany.

Co se sociálně-právní ochrany dětí v rozvodové situaci týká, rozhoduje o úpravě poměrů nezletilých dětí výhradně soud. Vzhledem k tomu, že se rodiče nezletilého dítěte jako jeho zákonní zástupci dostávají v rozvodovém řízení resp. v řízení o výkon rodičovské zodpovědnosti, do vzájemného sporu, nemůže po dobu řízení ani jeden z nich zastupovat zájmy nezletilého dítěte, které se tak ocitlo pomyslně „na půli cesty“ mezi oběma rodiči. V takovém případě musí být (v souladu s § 37 odst. 2 zákona o rodině) nezletilému dítěti pro dané soudní řízení ustanoven soudem opatrovník, tzv. kolizní opatrovník, a to i v případě, že rodiče sami uzavřou o porozvodovém uspořádání poměrů dítěte dohodu.²⁹

Hlavním úkolem kolizního opatrovníka je dohlédnout, aby ve sporu, v němž proti sobě stojí rodiče, nebyly ohroženy zájmy jejich dětí. V případě rozvodového řízení to běžné bývá obecní úřad s rozšířenou působností. Místní příslušnost takového úřadu se řídí místem bydliště dítěte.

Tento sociální pracovník sice nemá ze zákona pravomoc vydávat závazná rozhodnutí, přesto však svojí činností, tj. kontaktem s rodiči, může výrazně přispět nejen k urovnání případných konfliktů mezi rodiči, ale zejména k tomu, aby v rámci soudního řízení bylo zohledněno vše, co je v zájmu nezletilého dítěte nutno zohlednit.

---

²⁹ Novák, T., Průchová, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 86 – 88.

Pokud kolizní pracovník vykonává svoji práci zodpovědně, profesionálně a skutečně v zájmu dítěte, aniž by se nechal jakkoliv ovlivnit některým z rodičů, má jeho zpráva, kterou musí do jednoho měsíce zpracovat, zásadní vliv na konečné rozhodnutí soudu. V této souvislosti však nemohu neuvést, že v praxi je možné se setkat také s prací kolizního opatrovníka, kterou bychom jen stěží mohli označit jako činnost směřující k ochraně práv nezletilého dítěte.

Zpráva o poměrech v rodině, životním prostředí dítěte a výchovných předpokladech rodičů obsahuje také doporučení svěřeni dítěte jednomu z rodičů, případně oběma do střídavé péče a také návrh rozsahu styku dítěte s rodičem, jemuž dítě nebude svěřeno do péče. Zpráva je zpracována na základě návštěvy pracovníka v rodině, rozhovoru s rodiči a často i s dítětem. K názorům dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti. Při posuzování kvality výchovných schopností rodičů vychází sociální pracovník z kritérií stanovených metodickým pokynem Ministerstva práce a sociálních věcí ČR z roku 1993:

- osobnost rodiče,
- vztah rodiče k dítěti,
- charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů,
- respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem,
- vztah dítěte k rodiči,
- vzor pro vytvoření sociální zejména sexuální role, identity,
- úroveň vzdělání a inteligence rodičů,
- šíře rodinného zázemí,
- kontinuita prostředí dítěte,
- socioekonomický status rodiče.

Žádné z těchto kritérií nelze posuzovat samostatně, ale pouze komplexně, všechna kritéria najednou. Opravdovou cenu má pouze suma zjištěných skutečností, na jejichž základě se dá usuzovat na výchovné předpoklady rodičů.

Oddělení sociálně právní ochrany dětí zastává zájmy dítěte i nadále v případě pokračujících, porozvodových sporů rodičů o výchovu dítěte (většinou na podnět otce, dožadujícího se styku s dítětem, jemuž matka dítěte brání).

Sociální pracovník by měl postupovat rychle, protože prodleva s sebou přináší komplikace, prohloubení problému a je vždy v neprospěch dítěte. Hrozí také rozvoj syndromu zavrženého rodiče, při kterém je cesta k nápravě již velmi komplikovaná a pomalá.

Ve složitých rozvodových případech, zejména tam, kde není mezi rodiči dosaženo dohody, si soud může vyžádat znalecký posudek. Ten vypracovává soudní znalec z oboru psychologie nebo psychiatrie, kterého pro daný případ určí soudce ze seznamu znalců. Soud položí znalci dotazy, na které žádá od znalce odpověď. Přesná forma znaleckých posudků není vymezena předem, znalec zde má určitou volnost s tím, že na dotazy soudu musí nejen odpovědět, ale odpověď musí také dostatečně zdůvodnit.³⁰

Struktura posudku a jeho formální členění popisuje např. stať R. Konečného: Psychologická diagnostika v soudní expertize v knize J. Švancary a kol.: Diagnostika psychického vývoje (Avicenum, Praha, 1971). Základní informace o používaných psychologických diagnostických metodách lze najít v knize M. Svobody: Psychologická diagnostika dospělých (Portál, Praha, 2001) a o dětské diagnostice se lze poučit v knize P. Říčana a M. Vágnerové spol.: Dětská klinická psychologie, (Avicenum, Praha, 1991) a v knize M. Svobody: Psychodiagnostika dětí a dospívajících (Portál, Praha 2001).

Posudky soudních znalců hrají důležitou úlohu, jak ve složitějších rozvodových sporech, tak i ve sporech pokračujících i po rozvodu rodičů. Znalec může pomoci rozpoznat manipulující mechanismy a jejich destruktivní vliv na dítě a jeho zjištění je použitelné jako důkaz a podklad pro další postup soudu.

2.5 Dílčí závěr

Tak jako se mění naše společnost mění se také podoba našich rodin, jejich funkce, velikost atd. Také tak, jako ve společnosti dochází k různým krizovým situacím, dochází ke krizím podle MUDr. Plzáka zcela jistě také v každé rodině. Jde o zcela zákonitý jev manželství. Této krizi nelze předejít, ale lze ji zvládnout a nenechat ji vyústit v rozpad manželství – rozvod. Je zapotřebí se zodpovědně zamyslet, zda

³⁰ Novák, T., Průchová, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 89 – 90.

skutečně rodiče udělali vše pro záchranu jejich manželství a zda nejednají zkratkovitě, ublíženě a bez ochoty k rozumným kompromisům.

Rozvod patří mezi jednu z nejtěžších životních zkoušek v lidském životě. Právem ho můžeme považovat za dlouhodobý emocionální proces, který ovlivňuje několik generací rodinných příslušníků a se změnami, kterými prochází současná rodina, se stal takřka běžným jevem naší společnosti. Klade nesmírné nároky, jak na psychiku rozvádějících se rodičů, tak především na psychiku dětí. Zpřetrhává vztahy, ruší vědomí návaznosti života, dotýká se samé podstaty lidské identity. Někdo tento fakt pocítil již sám na vlastní kůži, jiný sdílel pocity rozpadu manželství s někým blízkým. Rozvod a jeho perspektiva otrásají pocitem bezpečí u většiny lidí. Proto když už k rozvodu dojde, je zapotřebí, co nejvíce minimalizovat jeho traumatizující následky.

Každý člověk má své adaptační mechanismy, které jej chrání před stresem, úzkostí a jinými dopady rozvodu. Při rozvodu je však ve hře až příliš mnoho faktorů, které mohou ovlivnit způsob vyrovnání se s náročnou rozvodovou situací. Někdo se s rozvodem vyrovná bez větších obtíží, jiného (zejména děti) rozvod zasáhne tak bolestně, že se s jeho následky nevyrovná zcela nikdy.

A právě při této těžké životní zkoušce, která velmi bolestně zasahuje především naše děti, a na jejichž osudech stojí také osud naší společnosti, sehrává velmi důležitou roli orgán sociálně právní ochrany dětí. Podstatou sociálně právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte. Jde především o činnost směřující k ochraně práva dítěte na příznivý vývoj, k ochraně jeho oprávněných zájmů včetně ochrany jeho jmění a také činnost směřující k obnově, v dnešní době, tak často narušených funkcí rodiny.

Při výkonu sociálně právní ochrany dětí se zaměstnanci OSPOD (orgán sociálně právní ochrany dětí) seznamují se skutečnostmi, které se týkají citlivých mezilidských vztahů. Vzhledem k povaze těchto vztahů, zákon stanoví povinnost mlčenlivosti zaměstnanců OSPOD podle § 57 zákona o sociálně právní ochraně dětí.

3. Stav po rozvodu

Zatímco až do 1. srpna 1998 byla otázka další výchovy a výživy nezletilých dětí narozených z manželství, které bylo v rozpadu, neoddělitelně spojeno s projednáním samotného rozvodu manželství, od uvedeného data tj. od 1. srpna 1998 je tato otázka dle novely zákona o rodině vyloučena do samostatného řízení, které předchází řízení rozvodovému. Aniž by tedy bylo skončeno řízení o výchově a výživě nezletilých dětí na dobu po rozvodu, nemůže být rozhodnuto o rozvodu manželství (§ 26 odst. 1 zákona o rodině).

Po rozvodu manželství čekají na rozvedené rodiče i jejich děti velmi závažné kroky. Rodiče bude hledat nové způsoby jednání a komunikace s partnerem a dětmi, které mohou za vzájemnou nenávist rodičů, přetrvávající v mnoha případech i po rozvodu, platit po celý další život. Doba po rozvodu by měla pro všechny znamenat nový začátek, aby se celý proces dokončil zdravou cestou. Pro mnohé rodiny však bohužel nastává období, tzv. studené války rodičů, v níž hlavními zbraněmi rodičů jsou bohužel děti.

3.1 Druhy úprav poměrů po rozvodu

Řízení o výchově a výživě nezletilých dětí po dobu po rozvodu předchází řízení rozvodovému. V praxi je toto řízení označováno jako řízení o výkon rodičovské zodpovědnosti (častěji se však setkáme s označením „opatrovnické řízení“). V ideálním případě končí takové řízení vzájemnou dohodou rodičů o tom, u koho z nich bude dítě v době po rozvodu ve výchově a jak vysoké výživné bude platit ten rodič, který dítě ve své výchově mít nebude. I takto uzavřená dohoda však vyžaduje schválení soudu (§ 26 odst. 3 zákona o rodině), aby byla platná. Pokud se rodiče shodnout nemohou, o výchově a výživě nezletilého dítěte rozhodne v soudním řízení příslušný soud.³¹

Platné znění zákona o rodině uznává v současnosti několik možností rozhodnutí o výchově v souvislosti s rozvodem manželství:

- svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů,

---

³¹ Hrušková, M. a kol. *Zákon o rodině*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 77 – 80.

- svěřeni dítěte do střídavé výchovy rodičů,
- svěřeni dítěte do společné výchovy.

Svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů

Jedná se o nejčastější variantu úpravu právních poměrů dítěte po rozvodu. Ať již z důvodu, že se tak rodiče fakticky dohodli, nebo tak rozhodl příslušný soud při neshodě rodičů. V praxi přetrvává rozdělení 9:1, tj. na devět dětí svěřených do péče matky připadá jedno svěřené dítě do péče otce.

Považuji za důležité v této souvislosti zdůraznit skutečnost, která bývá v praxi velmi často rodiči nesprávně interpretována. Pokud je rozhodnuto v souvislosti s rozvodem manželství o svěřeni dítěte do výchovy jen jednoho z rodičů, pak takové rozhodnutí zásadně neznamená omezení rodičovských práv a povinností druhého rodiče. Takový rodič má i nadále veškerá práva vztahující se k dítěti, které měl až do doby rozhodnutí soudu, tj. i nadále má právo se podílet na výchově dítěte, zůstat jeho zákonným zástupcem, má právo rozhodovat spolu s druhým rodičem o podstatných věcech při výkonu rodičovské zodpovědnosti (např. při volbě povolání dítěte, jeho studia, změně příjmení apod.). Pokud by se rodiče o takových záležitostech nedohodli, rozhodne o nich soud (§ 49 zákona o rodině).

V praxi se však velmi často setkáváme s pravým opakem. Rodič, jemuž je dítě do výchovy svěřeno (ve většině případů matka) se domnívá, že nyní rozhoduje o životě dítěte jen on a odmítá si připustit, že by do výchovy či budoucnosti dítěte jakýmkoliv způsobem zasahoval druhý rodič. Dodržuje pouze soudem určený styk dítěte s druhým rodičem a žádný jiný styk či informace o dítěti vůbec nepřipadají v úvahu. Existují však ještě horší případy. A to tehdy, jestliže např. matka, jež má svěřeno dítě do výchovy, opakovaně brání v uskutečňování styku dítěte s otce, dítě psychicky vydírá a dokonce jej proti otci popouzí.

Dojde-li k opakovanému nerespektování a bezdůvodnému bránění ve styku oprávněného rodiče s dítětem, pak od účinnosti novely zákona o rodině, tj. od 1. srpna 1998 se oprávněný rodič může vedle výkonu rozhodnutí o úpravě styku domáhat nového rozhodnutí o výchovném prostředí podle § 27 odst. 2 věta druhá zákona

o rodině, neboť právě takové bránění je ze zákona považováno za změnu poměrů, která nové rozhodnutí vyžaduje.³²

V současnosti je velmi běžná úprava styku otce s dítětem (pokud je dítě svěřeno do péče matky) v rozsahu jeden víkend za čtrnáct dní, jednou za dva roky týden jarních prázdnin a tři týdny v době letních školních prázdnin (tak je tomu i u mého manžela, který má z prvního manželství 2 děti).

Úmluva o právech dítěte jednoznačně konstatuje, že hlavním právem dítěte je právo na oba rodiče. V článku 3 stanoví povinnost rodičů chránit zájmy dítěte tak, aby byl za všech okolností zabezpečen tzv. nejlepší zájem dítěte. Z toho nám plyne, že povinností rodičů vůči dítěti je tedy zabezpečit jeho právo na druhého rodiče. To je dle mého názoru v případě svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů naprosto nedostačující. Jestliže otec stráví s dítětem dva víkendy v měsíci, nejedná se o dostatečně dlouhou dobu k tomu, aby to mělo účinný vliv na výchovu dítěte (bylo by zapotřebí minimálně 30% času). Dle sdělení oddělení péče o dítě, je potom rodič, který chce být se svým dítětem více, označován jako „potíživista“.

Z tohoto důvodu se domnívám, že výhradní péče je velmi zúžená a omezená pouze na styk s druhým rodičem v soudem stanovené době. Neměla by být prostředkem pomsty, nebo ovládnání druhého partnera. Rodiče by vždy měli pečlivě zvážit, co dětem nejvíce prospěje.

Svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů

Novela zákona o rodině (č. 94/1963 Sb.) z roku 1998 zavedla možnost společné a střídavé péče o děti po rozvodu, včetně sankcí za znemožňování styku. V zákonodárné iniciativě Senátu Parlamentu ČR byla střídavá výchova (ale také společná výchova) navržena jako prioritní forma úpravy péče o děti po rozvodu, aby tak byla dodržena potřeba dítěte, jež je zakotvená v Úmluvě o právech dítěte, právo dítěte na péči obou rodičů a pravidelný osobní styk s nimi. Tím by byl dán soudům zřetelný pokyn k tomu, jak potřebu dítěte v takových situacích zabezpečit. V konečném znění schváleném

---

³² Novák, T., Průchová, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 65.

Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR však byla formulace střídavé péče ponechána pouze jako možnost, což v praxi staví střídavou výchovu do pozadí.

Při střídavé výchově je dítě v určité, přesně vymezené době svěřeno do péče jednoho rodiče a v jiné, časově srovnatelné době, je pak svěřeno do péče rodiče druhého. Soud vymezí práva a povinnosti obou rodičů v takto se střídajících časových úsecích. V původní navrhované formě se očekávalo, že ke střídání bude docházet po měsíci. Praxe však ukázala, že je možné střídání kratší, a to i po týdnu. Zdá se, že k týdennímu algoritmu střídání jsou náchylnější rodiče, jejichž dominantním zájmem je zachovat dítěti opravdový kontakt, jak s otcem, tak i s matkou. Stejně, jako je tomu při svěřením dítěte do výchovy jednomu z rodičů, ani v případě střídavé výchovy není ten z rodičů, u kterého právě dítě není ve výchově, jakkoliv omezen v rozsahu svých rodičovských práv a povinností.

Realizace tohoto typu úpravy právních poměrů dítěte po rozvodu je podmíněna výchovnou způsobilostí obou rodičů, zájmem dítěte, schopností rodičů vzájemně komunikovat a také blízkostí bydlišť obou rodičů, neboť je nutné, aby dítě docházelo do stále stejné školy a mělo možnost bez přerušení pokračovat i v mimoškolních aktivitách typu kroužků apod.

Podle Ústavního soudu ČR ze dne 27. ledna 2005 „...nesmí být svěřením dítěte do střídavé výchovy rodičů ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti; to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o střídavé výchově nezletilého dítěte by mělo vycházet z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů.“

Svěření dítěte do společné výchovy

Pojem společná výchova byl do zákona o rodině zaveden rovněž zákonem č. 91/1998 Sb., jako tomu bylo i se zavedením střídavé výchovy. Stejně jako je tomu u střídavé výchovy, tak i společná péče je bohužel díky nesprávné formulaci postavena do pozadí.

Společná výchova v pojetí zákona znamená, že zde není konkrétní rozhodnutí o svěření dítěte do výchovy jednomu z rodičů. V případě takového rozhodnutí soudu se nestanovuje úprava poměrů k nezletilým dětem po dobu po rozvodu ani vyživovací povinnost.

Tak jako u svěření dítěte do střídavé výchovy, tak také u svěření dítěte do společné výchovy obou rodičů je podmíněno především zájmem dítěte, výchovnou způsobilostí obou rodičů a jejich schopností vzájemné komunikace.

Rozhodnutí o svěření dítěte do společné výchovy není dosud v praxi příliš obvyklé. V úvahu by připadalo tehdy, pokud by rodiče i nadále, tj. po rozvodu, zůstali žít společně v jednom domě či bytě, ať již dobrovolně či z důvodu řešení bytové, nebo finanční situace a i nadále by zachovali určitý model společného hospodaření, alespoň ve vztahu k nezletilým dětem, tj. společně pečují o potomka, a to včetně výchovného působení i jeho materiálního zabezpečení. Pro svá specifika je tato forma výchovy opravdu v praxi ojedinělým řešením.

3.2 Spolupráce rodičů po rozvodu

Manželství je rozvedeno. Již není návratu. Na rodiče i děti čekají velmi závažné kroky, protože všichni budou hledat nové způsoby jednání a komunikace s bývalým partnerem a dětmi, které v případě nezdaru mohou platit po celý další život. Doba po rozvodu by měla pro všechny znamenat nový začátek, aby se celý proces dokončil tzv. zdravou cestou.

Adaptace na rozvod je velmi složitý a dlouhodobý proces. Jak bude tento proces probíhat a s jakým výsledkem, záleží na mnoha faktorech – osobnostních i sociálních. Optimální je nalezení nového životního stylu, který vnímáme jako lepší, než ten předcházející. Pro úspěšné překonání rozvodové situace je kladný, přátelský vztah k bývalému partnerovi. Mnoho rodičů toho však není schopna. Rozvod je jimi stále vnímán, jako velmi zraňující událost, která navždy poznamenala jejich život a k bývalému partnerovi je pojí silné city. Tyto emoce mohou být i vyhraněně negativní, vyvolávající touhu po pomstě či strach, že nyní představuje nebezpečí pro děti. To vše je důsledkem špatné adaptace na rozvod, což s sebou přináší řadu dalších problémů pro rodiče a především jejich děti. Pro mnohé rodiny nastává období studené války s občasným vzplanutím ostrých hádek a potyček.

Konflikty pokračující i po rozvodu představují nesmírné nebezpečí především pro děti, které jsou v nich hlavními, útočnými zbraněmi. Stávají se prostředkem k prosazení vůle jednoho z rodičů, prostředkem k potrestání nebo demonstrací síly druhého partnera. K většině těchto konfliktů dochází při svěřením dítěte do výchovy jednomu z rodičů.

3.2.1 Popouzení proti jednomu z rodičů

Popouzení dítěte je definováno jako „ **jakékoliv přímé či nepřímé, vědomé či nevědomé ovlivňování dítěte proti tomu z rodičů, v jehož péči trvale, nebo alespoň bezprostředně není, s úmyslem snížit hodnotu druhého rodiče v očích dítěte.**“³³

Dítě může být popouzeno proti jednomu z rodičů, ale také vzájemně, kdy otec popouzí dítě proti matce a matka proti otci. V praxi bývají většinou těmi, co dítě popouzí matky, které mají dítě svěřeno do výhradní péče, ve snaze, aby dítě otci nedůvěřovalo, bálo se ho, hněvalo se na něj, za to, že je opustil, mělo o něm špatné mínění, aby se s ním nechtělo stýkat či v nejhorším případě, aby vymazalo otce ze svého života. Motivy takého popouzení mohou být různé, např. přetrvávající zloba a nenávisť, snaha se pomstít apod.

---

³³ *Bakalář, E. Nové pohledy na rozvodovou tematiku. Praha: MPSV ČR, 1993, s. 21.*

Intenzita těchto aktivit je různá. Od povzdechu, gesta až po vyprávění smyšlených příběhů, zesměšňujících a ironizujících druhého z rodičů a předkládání rádooby dokladů o tom, jak druhý rodině ublížil.

Popouzení dětí je škodlivé pro všechny zúčastněné, zejména však pro děti. Děti jsou vůči takové situaci velmi sugestibilní, a to zejména k osobám, jímž věří, a jejichž autoritu přijímají. Nechají se lehce přesvědčit a přijmou nepravdivou či silně zkreslenou představu o druhém rodiči (většinou otci). Popouzející rodič (většinou matka) tak manipuluje se sebevědomím dítěte, hraje tzv. na strunu jeho údajné dospělosti (rozhodni se sám). Dítě je pak přesvědčeno, že není ovlivňováno, ale pouze informováno, neboť se přece rozhodlo samo.

Dítě však bývá:

- ochuzeno o vztah k velmi důležité a blízké osobě,
- zvýšeně náchylné k trvalým poruchám sebehodnocení,
- situačně stresováno v obdobích, kdy má ke styku s druhým rodičem dojít,
- svědkem toho, jak se jeho rodič chová nečestně k druhému rodiči.³⁴

V důsledku se vše obrátí proti dětem, které prožívají vnitřní konflikt. Velmi dobře cítí, že mají s druhým rodičem (otcem) mnoho společného, ztotožňují se s ním a snižování jeho kvalit mohou vnímat i jako snižování svých kvalit. Např. chlapci, jejichž matka otce trvale ponižovala a zesměšňovala, mají v dospělosti větší problémy s mužskou identitou, jsou plašší, závislejší, protože pochybují o svých vlastních kvalitách.

Popouzení zanechává na duši dítěte značné následky, prohlubuje trauma z rozvodu rodičů a znesnadňuje adaptaci na něj. Odborníci, jako jedno ze základních pravidel pro výchovu po rozvodu, doporučují zachovávat pozitivní obraz druhého rodiče a cíleně o něm vytvářet dobré mínění. **Neboť „ vědomí společenské hodnoty i vlastní zdravé sebevědomí dítěte velice posiluje, jestliže může své rodiče, i když se rozvedli, nadále pokládat za hodnotné lidi.“³⁵**

³⁴ Bakalář, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*. Praha: MPSV ČR, 1993, s. 21.

³⁵ Matějček, Z., Dytrych, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994, s. 146.

3.2.2 Bránění ve styku

Bránění ve styku je snaha jednoho z rodičů kontakt s druhým rodičem výrazně omezit nebo dokonce zcela znemožnit. Úzce souvisí s popouzením dítěte proti druhému rodiči, dokonce by se dalo říci, že je jeho logickým a následným krokem, jehož důvodem bývá pokračující porozvodový boj.

Obdobně jako u předešlého popouzení, dochází k bránění ve styku také při svěřením dítěte do výchovy jednomu z rodičů. Jsou to opět ve většině případů matky, které ve styku dítěte s otcem brání, neboť v ČR jsou děti téměř v 90 % rozvodových případech svěřovány do péče právě jim.

Důvody takového jednání bývají také podobné důvodům popouzení, z nichž bránění ve styku vyplývá. Např. snaha mít dítě jen pro sebe, vymazat otce z jeho života, vyhnout se tak vzpomínkám na nevydařené manželství, touha potrestat bývalého partnera, neochota připustit si důležitost otce pro zdravý vývoj dítěte či opravdové obavy o bezpečnost dětí. K bránění ve styku otcem se některé matky uchylují i po delším čase po rozvodu, i když do té doby porozvodové uspořádání fungovalo a návštěvy probíhaly bez problémů. Např. k němu dojde v situaci, kdy potkali nového partnera a chtějí s ním založit novou rodinu bez jakékoliv účasti biologického otce dětí.

V praxi se však jen zřídka setkáme se zcela otevřeným bráněním ve styku, tj. stavem, kdy dítě i jeden rodič dávají jasně najevo snahu po setkání a druhý rodič toto setkání zakazuje. Daleko častěji probíhá bránění ve styku tzv. v rukavičkách. Stačí k němu např. odkaz na zdravotní potíže dítěte. Jsou např. období, kdy po dlouhé týdny a někdy i měsíce, má dítě „zarudlé v krku“. Navíc stres, který dítě v souvislosti s pokusy o návštěvu druhého z rodičů prožívá, je tak masivní, že může sám o sobě zvýšit teplotu a nemoc tak lze i prokázat. Matka může také záměrně v dobu předání dítěte odejít na chirurgickou pohotovost s podezřením na zápal slepého střeva. Ještě rafinovanější však bývá naplánování atraktivního programu pro dítě právě v době styku s druhým rodičem. Dítě pak samo žádá druhého rodiče, aby „styk“ odpadl. Možností je nespočet a v tom nejhorším případě se přece může také „polámat“ zvonek u dveří.

Důsledky jsou jasné. U dítěte dochází k postupnému oslabení, až následné ztrátě vztahu s otcem, výrazné fixaci na matku a po systematickém působení bránícího rodiče také trauma vytvořené právě rodičem, kterým je ve skutečnosti psychicky týráno. Je tak vytvořena živná půda pro vznik tzv. syndromu zavrženého rodiče. Z toho důvodu by otec, jemuž je ve styku bráněno, měl začít řešit tuto vzniklou situaci včas. Jinak totiž podstupuje nemalé riziko, že se mu dítě natolik odcizí a jeho psychický stav vůči němu natolik zhorší, že již nebude možné styk s ním v plné míře obnovit a co je horší, styk bude muset být omezen vzhledem k psychickému stavu dítěte.

3.2.3 Syndrom zavrženého rodiče

Syndrom zavrženého rodiče je psychická porucha, relativně nově rozpoznávaná, ale velmi rychle se rozšiřující. O syndromu zavrženého rodiče hovoříme, dojde-li k vypěstování nekompromisně kladného příklonu dítěte k jednomu – tomu hodnému, milovanému – rodiči a současně k nekompromisnímu zavržení rodiče druhého, toho zlého, nenáviděného (Koeppel, Koleje, 1998).

Jako první si tohoto jevu všiml americký profesor dětské psychiatrie R. A. Gardner, který jev takto nazval a prokázal, že dítě závislé na jednom rodiči, a tímto rodičem současně popouzené proti rodiči druhému, si začne vyvíjet vlastní dynamiku postojů vůči tomuto rodiči, kterého nakonec zavrhne. Popouzejícího rodiče Gardner nazývá rodičem programujícím, který v závěru již nemusí tyto postoje dítěte přímo posilovat (tak jako na začátku), dítě si samo všechny své zkušenosti s rodiči dělí do černobílé šablony „hodný rodič – zlý rodič“ a samo se snaží zalíbit tomu, s kým žije, na kom je závislé a koho má tudíž „raději“. Všechny své poznatky R. A. Gardner zpracoval do základní publikace *The Parental Alienation Syndrome* (1992).³⁶

Syndrom zavrženého rodiče (dále jen SZR) je častým průvodním jevem rozchodu rodičů. Dochází při něm ke škodlivé deformaci celého emocionálního vývoje dítěte, které zaujímá nenávislný postoj vůči jedné z nejbližších osob bez důvodu a bez pocitů viny.

---

³⁶ Warshak, R. A. *Rozvodové jedy*. Praha: Triton, 2003, s. 49 – 51.

Mezi typické triky programujícího rodiče patří „jakoby demokracie“ a „příkaz“. V prvním případě se programující rodič odvolává na to, že kontakt s druhým rodičem bude v rozsahu, o jaký má samo dítě zájem. Zdůrazňuje, že je již velké, „má svůj rozum“ a dokáže se rozhodnout samo. Programující rodič samozřejmě ví, jak rozhodnutí dítěte dopadne. Podporuje u dítěte představu samostatnosti a zralosti. „Příkaz“ je psychologicky vzato typickým obrazem tzv. dvojné vazby, tj. stavu, kdy jsou sdělení vysílána jednotlivými komunikačními kanály v rozporu. Programující rodič sice slovně dítěti přikazuje, ale mimoslovně je dítěti jasně sděleno, co si doopravdy přeje.³⁷

Programující rodič je tak zaujatý potřebou ublížit partnerovi, že nedokáže oddělit své zájmy od zájmů dítěte a zájmů partnera a nevidí ani destruktivitu svého jednání pro dítě. Má narcistické rysy – je přesvědčen o tom, že je jediný dobrý rodič, pocity viny jej vedou k neustálému upozorňování, že druhý rodič je ještě horší. Je nejistý a pochybuje o vlastních schopnostech udržet si lásku dětí. Díky své stálé nenávisti k bývalému partnerovi se snaží programující rodič bránit v kontaktech s rodičem, připisuje mu negativní vlastnosti (projekce). Typické jsou také rysy podezíravosti, které mohou být někdy až paranoidní a vedou k obavám ze ztráty dětí a falešným obviněním druhého rodiče.

R. A. Gardner, jako první systematicky formuloval osm typických projevů SZR:

- **Nenávistná kampaň za degradaci rodiče:** dítě projevuje silnou nenávist k rodiči a na cílený dotaz spustí výčet záporných charakteristik, zlých činů, špatného chování. Pozitivní emoce jsou vytěsněny.
- **Slabé, banální, neodůvodněné či absurdní zdůvodňování** této nenávisti a odporu k zavrženému rodiči či nechuti k setkání se s ním – např. „Nechci k tátovi, protože se mě pořád ptá, jak mi to jde ve škole.“
- **Nepřítomnost ambivalence** (černobílé hodnocení rodičů): normální dítě většinou hovoří o kladných i záporných povahových vlastnostech otce i matky, kdežto „odcizené“ dítě programujícího rodiče nekriticky přijímá a zavrženého rodiče pouze kritizuje.

---

³⁷ Novák, T., Průchová, B. *Předrozdové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 74.

- **Fenomén nezávislého názoru:** děti postižené SZR často uvádějí, že necht' stýkat se s druhým rodičem je jejich vlastní. Vsugerované nepravdy pak samostatně rozvíjejí. Programující rodič to rád zdůrazňuje před těmi, kdo rozhodují o styku s dítětem.
- **Reflexivní podpora programujícího rodiče v rodičovském konfliktu:** při diagnostických či terapeutických sezeních dítě postižené SZR souhlasí automaticky a bez zaváhání se vším, co programující rodič tvrdí. Zavrženého rodiče ignoruje, nevidí, neslyší jeho protiargumenty.
- **Nepřítomnost pocitu viny:** děti postižené SZR nemají žádný pocit viny, že zavržený rodič je postižen, že trpí, ignorují zcela jeho city. Např. za jeho dary nejsou vděčné, jeho výdaje pocítují jako spravedlivý trest, za křivé obvinění, např. z pohlavního zneužívání nepocítují vinu.
- **Vypůjčené scénáře tzv. papouškování** signalizují vysokou pravděpodobnost SZR. Dětská výpověď obsahuje výrazy a obraty, které děti daného věku ještě nepoužívají. Mnohá dětská obvinění jsou identická s obviněním programujícího rodiče.
- **Rozšíření nepřátelství na členy původní rodiny** zavrženého rodiče způsobuje bolest zejména prarodičům dětí, kteří svá vnoučata milují.³⁸

Podle intenzity výše uvedených symptomů rozlišuje Gardner SZR do tří forem: na mírnou, středně těžkou a těžkou formu. Vylučujícím kritériem SZR je oprávněné zavržení rodiče.

Přestože se v praxi setkáváme více s případy zavržených otců, tak v obecné rovině je možné jak zavržení otce, tak i matky.

Důsledkem zavrženého rodiče je pro dítě ztráta téměř všeho, co s druhým rodičem souvisí. Dítě je programováno k potlačení původních pozitivních emocí k nyní zavrhovanému rodiči a dává volný průběh neopodstatněné nenávisti za úplné absence pocitů viny. U dítěte se zabrzdí a zdeformuje emocionální vývoj, podstatným způsobem dojde k narušení jeho sebedůvěry. Dítěti se deformuje psychosociální vývoj, tj. odebráním modelu chování druhého rodiče tolik potřebného k formování sexuální role, přebíráním konfrontačního chování rodiče, je narušen vztah dítěte k autoritám

³⁸ *Bakalář, E. Rozvodová tématica a moderní psychologie. Praha: Karolinum, 2006, s. 47 – 48.*

a snížena schopnost sociální diferenciaci. Dítě, které tolik milovalo oba rodiče, projde tzv. brainwashingem, který jej hluboce ovlivní. Vytvoří si falešné ego, zdeformované jádro vlastní osobnosti, což ho celoživotně poznamená.

3.3 Dílčí závěr

Do dvacátých let dvacátého století zněla všechna rozhodnutí o svěřeni dětí do péče ve prospěch otců, protože děti byly považovány za majetek a muž byl vždy vlastníkem jmění v rodině. Současná právní úprava (zákon o rodině) umožňuje tři druhy právní úpravy poměrů dětí po rozvodu. Každá ze tří možných variant má své klady i zápory. Nejdůležitější však je mít vždy na zřeteli zájem dítěte a fakt, že rodiče jsou si před zákonem rovni a mají stejná rodičovská práva a povinnosti k dítěti.

V případě svěřeni dítěte do péče jednomu rodiči se nejedná o nic jiného, než o rozhodnutí, který z rodičů bude s dítětem žít ve společné domácnosti, osobně o něj pečovat a rozhodovat v běžných denních záležitostech týkajících se dítěte. Právě v tomto případě úpravy poměrů dochází v soudní praxi k porušování § 26 odst. 4, zákona o rodině, který stanoví, že soud „dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů“ a také výslovně stanoví, že „sleduje především zájem dítěte“. Současně dochází k porušování Úmluvy o právech dítěte – článek 3. Jde především o to, že doba strávená s druhým rodičem (otcem), mající účinný vliv na výchovu dítěte, by měla být minimálně 30 % času, což v případě 2 víkendů za měsíc rozhodně není. Toto porušování zákona o rodině má následně velmi záporný vliv na vývoj dítěte.

Svěření dítěte do péče jednomu z rodičů je velmi zúžená a omezená. Neměla by být nikdy prostředkem pomsty, nebo ovládnání druhého partnera. Bohužel praxe je taková, že právě v případě svěřeni dítěte do výchovy jednomu z rodičů, je to právě on, kdo se často dopouští popouzení, bránění styku či dokonce usiluje o zavržení druhého rodiče. Domnívám se, že tato úprava nepřinese dítěti prospěch, pokud ovšem není třeba dítě před druhým rodičem opravdu chránit.

Střídavá péče je vzhledem k dítěti sympatičtější, neboť zde zůstávají zachovány prvky mužského, tak i ženského přístupu a možnost ztotožnění se a komunikace s mužským i ženským rodičovským vzorem. Tato právní úprava poměrů je také vhodná v dnešní době např. u tzv. dvoukariérových manželství, protože umožňuje rodičům optimálně si na dítě rozložit čas. Zjednodušeně řečeno: jeden týden věnovat převážně práci a druhý týden věnovat převážně dítěti.

Přestože neexistuje žádná studie, která by prokazovala, že střídavá péče má na děti horší vliv, než svěření do výlučné péče jednoho z rodičů, je v praxi velmi málo užívána (pouze ve 2 % případů). Ve skutečnosti to potom vypadá, že 98 % dětí nepotřebuje oba rodiče. Zásadní problém zde vidím zejména v rodičích, jejichž oboustranný souhlas je k této variantě právní úpravy poměrů dítěte po rozvodu zapotřebí.

V posledních letech výzkumy ukazují, že společná péče usnadňuje dětem zdravější porozvodovou adaptaci a především se dětem dostává ujištění o trvalé lásce obou rodičů, aniž by jeden byl primární nebo měl větší autoritu, než ten druhý. Oba partneři totiž představují plnohodnotné a zainteresované rodiče, mající rovnocenné možnosti, práva a zodpovědnost. Děti mají zajištěn častý a pravidelný kontakt s oběma rodiči a společná péče také redukuje hladinu nepřátelství, která velmi často po rozvodu přetrvává.

Samotný rozvod je již tak pro dítě traumatizující, bolestný a ničivý, a jestliže ještě po něm rodiče pokračují v konfliktech, tzv. studené válce rodičů, při níž jako hlavní zbraně používají právě děti, dochází k ještě větší traumatizaci dětí s celoživotními následky. Pokud již tedy k rozvodu dojde, měli by mít rodiče na paměti především následující doporučení:

- Nepodceňovat vnímavost dítěte vůči rozvodu.
- Zachovat si vědomí rodičovství.
- Zabránit tomu, aby rozvodový konflikt pokračoval dál.
- Nedopustit popouzení dítěte proti bývalému partnerovi.
- Zabránit kupování a podplácení dítěte.
- Zachovat pozitivní obraz toho druhého.
- Zařídit styk dítěte s druhým partnerem, co nejlépe.

- S náhradní matkou a náhradním otcem opatrně.
- Dítěti nic nezatajovat, ale také nevnucovat.

Při dodržení výše uvedených doporučení se tak rodiče cíleně vyhnou negativním porozvodovým jevům, jako je např. popouzení, bránění styku či v nejhorších případech zavržení druhého rodiče. Vždyť dítě ke správnému vývoji potřebuje oba rodiče a za jejich rozvod jsou odpovědni jen a jen oni.

4. **Průzkum vlivu rozvodu rodičů na postoje mladých lidí k rodinnému životu a případnému rozpadu rodiny**

Dnešní manželství jsou uzavírána s vědomím, že je lze snadno ukončit. Stigma, které bylo kdysi s rozvodem spojováno, dávno zmizelo. I když se domnívám, že rozhodnutí se k rozvodu je proces dlouhodobý, složitý a neprobíhá u každého stejně rychle, je stále velké množství těch, kteří se k takovému kroku rozhodnou ukvapeně. Hlavní aktéři rozvodu mnohdy opomíjejí fakt, že rozvod představuje obrovskou ztrátu nejen pro ně, ale především pro jejich děti a v neposlední řadě také pro společnost.

Jestliže rodina, která je základní stavební jednotkou společnosti ztrácí pomalu, ale jistě svoji stabilitu, musí se zákonitě tato nestabilita projevit také v celé společnosti. Důkazem toho jsou nejen narušené mezilidské vztahy, špatná komunikace nejen v rodině, ale také stále se zvyšující rozvodovost, která má za následek vznik čím dál většího počtu neúplných rodin, což se negativně odráží na postoji dětí z těchto rodin k institutu manželství a k chápání rozvodu jako běžného způsobu řešení manželských krizí.

4.1 Projekt průzkumu

Cíl empirické části - průzkumu

Cílem praktické části diplomové práce bylo zjištění, zda zkušenosti mladých lidí s rozvodem svých rodičů ovlivňují nějakým způsobem jejich pohled na rodinný život, respektive na instituci manželství, její případný rozpad a úskalí s ním spojená. Názory byly zjišťovány pomocí dotazníkového šetření, které mi poskytlo potřebné údaje k získání odpovědí na mnou formulované hypotézy, a tím jejich potvrzení či vyvrácení.

Charakteristika výběrového vzorku

Pro objektivní zjištění by měl základní soubor představovat všechny nezletilé děti naší republiky pocházející z rozvedených rodin. V mém průzkumu se vycházelo pouze z výběrového souboru dotazovaných respondentů, který představovali studenti středních škol v Kuřimi a Tišnově. Výběrový soubor obsahoval studenty středních škol a nikoliv žáky škol základních, z důvodu citlivosti dotazníkových otázek, ale také větší rozumové vyspělosti a ustálenějších představ o budoucím rodinném životě. Velikost výběrového souboru činila celkem 320 studentů středních škol.

Hypotézy:

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že největší podíl rozvedených rodin tvoří rodiny s dětmi do 10 let.

Hypotéza č. 2

Předpokládám, že rozvod rodičů nemá negativní vliv na názory jejich dětí na instituci manželství, ba naopak mají snahu si svůj budoucí manželský svazek udržet.

Hypotéza č. 3

Předpokládám, že děti rozvedených rodičů, se staví alespoň v 60 % k rozvodu negativně.

Hypotéza č. 4

Předpokládám, že nejméně 30 % adolescentů mělo ve svém životě problém s přijetím nového partnera rozvedeného rodiče.

Hypotéza č. 5

Předpokládám, že nejméně 10 % adolescentů chyběl (chybí) častější kontakt s rozvedeným rodičem, s nímž má soudně nařízenou formu styku.

Charakteristika použitých metod

Empirické údaje potřebné k potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz byly získány prostřednictvím analytického průzkumu, který byl proveden formou dotazníkového šetření s kvantitativním přístupem. Následnou analýzou obdržených dat byly získány odpovědi na položené hypotézy a provedeno celkové vyhodnocení v závěru práce, který byl doložen argumenty a výsledky získanými empirickým průzkumem.

Dotazník byl vyplněn zcela anonymně. Pro kvantitativní přístup formou dotazníku jsem se rozhodla především z důvodu citlivosti sdělovaných údajů dotazovanými respondenty. Dotazníky byly rozdány 400 studentům prostřednictvím jejich třídních učitelů a následně jimi také vybrány. Vyplnění dotazníků bylo zcela dobrovolné, proto jejich návratnost nebyla 100 %. Nazpět jsem obdržela 320 kusů vyplněných dotazníků. Průzkum byl proveden v průběhu roku 2009 na území města Tišnova a Kuřimi, tudíž jeho platnost je těmito oblastmi limitována.

Na základě zjištěných informací jsem následně potvrdila či vyvrátila mnou vyslovené hypotézy. Data získaná z dotazníku jsem zpracovávala statisticky, rozdělila je na skupinu žen a mužů a následně vyhodnotila, jak jednotlivě, tak dohromady.

4.2 Prezentace a analýza výsledků

Struktura výzkumného vzorku

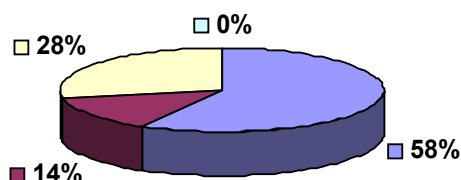
Rozdělení respondentů podle pohlaví		
muži	105	33 %
ženy	215	67 %
celkem	320	100 %

Otázka č. 1

V jaké rodině žijete?

Pokud žijete pouze s jedním rodičem, uveďte důvod.

Pokud žijete v původní úplné rodině, nepokračujte v dalším vyplňování dotazníku.

- v původní úplné rodině s oběma vlastními rodiči
- v úplné rodině (jeden rodič je ale nevlastní)
- v neúplné rodině (žijí jen s jedním rodičem)
- jiná možnost (např. náhradní rodinná péče, u prarodičů, atd.)

88 respondentů uvedlo následující důvody, proč žijí pouze s jedním rodičem:

z důvodu rozvodu	80 respondentů
z důvodu smrti rodiče	5 respondentů
z důvodu, že s nimi otec nikdy nežil	3 respondenti

Z obecně platných statistických údajů vyplývá, že téměř 47 % manželství končí v dnešní době rozvodem. Překvapilo mne tedy, že plných 58 % studentů žije s oběma vlastními rodiči v původní rodině.

Nová struktura výzkumného vzorku

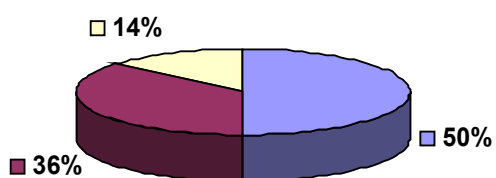
Po otázce č. 1 jsem z další analýzy získaných dat vyřadila studenty žijící v původní rodině s oběma vlastními rodiči, tj. 187 respondentů a studenty žijící v neúplné rodině jen s jedním rodičem z jiného důvodu, než rozvodu, tj. 8 respondentů. Z celkového množství 320 respondentů jsem tedy vyřadila 195 respondentů z další analýzy. Došlo tak ke změně počtu i složení výzkumného vzorku.

Rozdělení respondentů podle pohlaví		
muži	47	38 %
ženy	78	62 %
celkem	125	100 %

Otázka č. 2

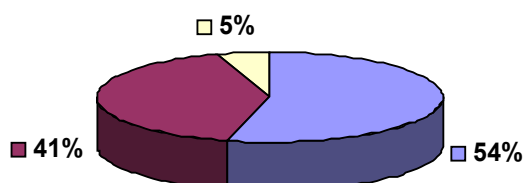
Kolik Vám bylo let, když se rodiče rozvedli?

celkem 100 %

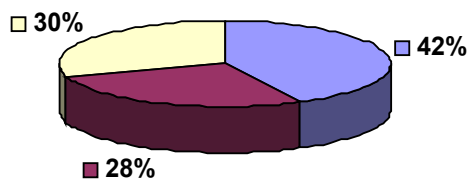
■ méně než 10 let ■ 10 - 15 let ■ 16 a více let

ženy %

■ méně než 10 let ■ 10 - 15 let ■ 16 a více let

muži %

■ méně než 10 let ■ 10 - 15 let ■ 16 a více let

Zhodnocení

ženy

54 % méně než 10 let

40 % 10 – 15 let

4 % 16 a více let

muži

42 % méně než 10 let

28 % 10 – 15 let

30 % 16 a více let

celkem

50 % méně než 10 let

36 % 10 – 15 let

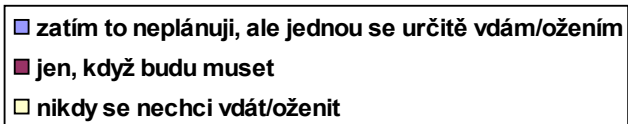
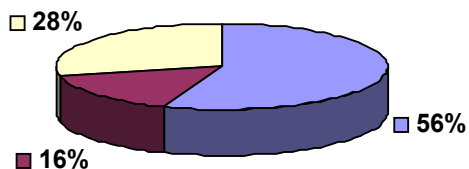
14 % 16 a více let

Jako první poznatek jsem zjistila, že bez ohledu na pohlaví dítěte, dochází k nejvíce rozvodům manželství v rodinách s dětmi do 10 let.

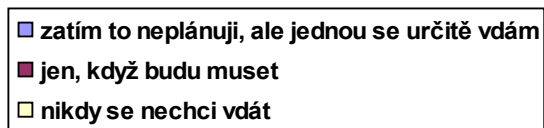
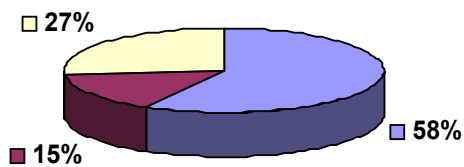
Otázka č. 3

Uvažujete, že v budoucnu uzavřete manželství?

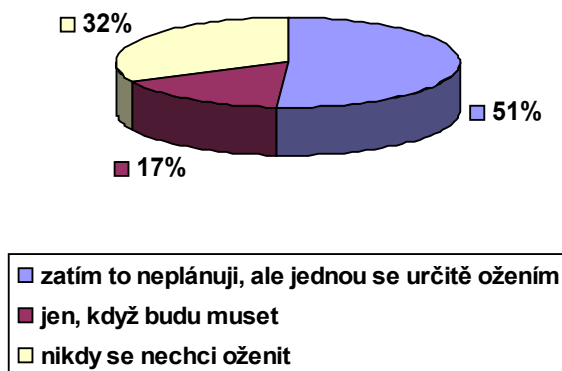
celkem 100 %

ženy %

muži %

Z obecně platných statistik je známo, že dnešní generace odsouvá uzavření manželství na pozdější věk, než jak tomu bylo zvykem dříve. Je to jednak z důvodu studia, vybudování kariéry, zajištění bydlení, apod.

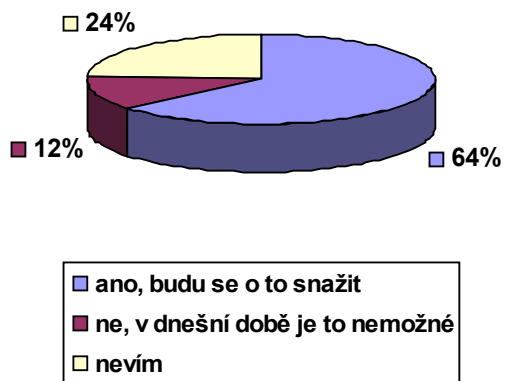
Při pohledu na získaná data je pozitivní, že i přes zkušenost s rozvodem svých rodičů chtějí celkem v 56 % v budoucnu studenti uzavřít manželství. Z grafů je také patrné, že tak míní učinit více, jak polovina žen, tak i mužů.

Z grafů je však také patrné, že zkušenost s rozvodem rodičů vzbuzuje také u některých nechuť vstoupit do svazku manželského, a to u rovných 28 % studentů, z čehož u mužů je tato nevole o 5 % vyšší, než u žen.

Otázka č. 4

Myslíte, že Vám Vaše manželství vydrží po celý život?

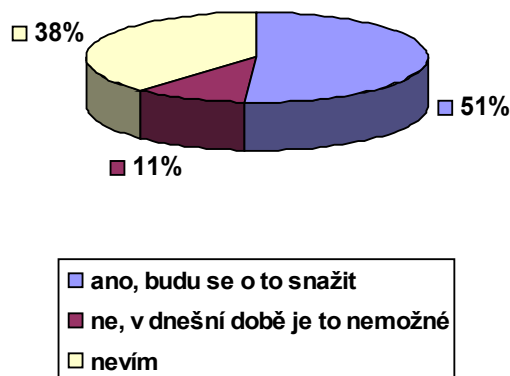
celkem 100 %

ženy %

muži %

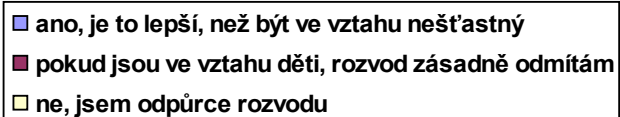
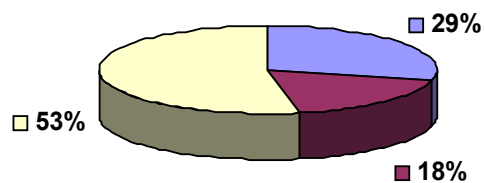
Překvapilo mne, že více, jak polovina dotazovaných respondentů, tj. rovných 64 %, se již nyní domnívá, že jim manželství vydrží po celý jejich život. 12 % respondentů se domnívá, že vzhledem k dnešní době to není možné a 24 % neví, či snad možná raději dopředu nic neposuzují.

Ženy věří ve výdrž manželského svazku více (72 %), než muži (51 %). Muži naopak ve větší míře, než ženy nevědí, jak jejich svazek dopadne (38 %), ženy nevědí jen v 15 %. Část žen a mužů pak téměř rovným dílem v jeho výdrž nevěří, tj. ženy 13 %, muži 11 %.

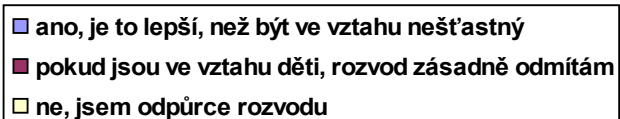
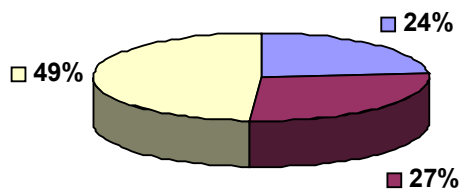
Otázka č. 5

Zvolili byste v případě dlouhodobé, závažné manželské krize rozvod, jako způsob jejího vyřešení?

celkem 100 %

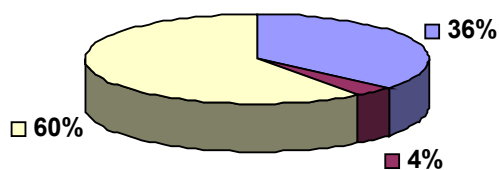

ženy %

muži %

■	ano, je to lepší, než být ve vztahu nešťastný
■	pokud jsou ve vztahu děti, rozvod zásadně odmítám
■	ne, jsem jeho odpůrcem

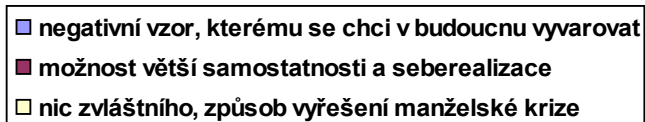
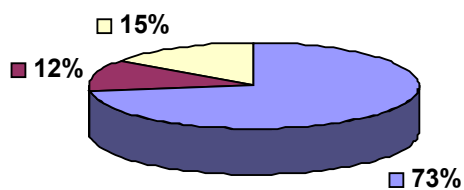
V těchto získaných údajích lze vidět fakt, že ačkoliv všichni výše dotazovaní studenti pocházejí z neúplných rodin vzniklých rozvodem jejich rodičů, je více, jak polovina naprostým odpůrcem rozvodu (53 %). V 18 % přihlížejí k situaci, kdy jsou ve vztahu děti a v 29 % volí raději šťastnější život, než sužující svazek.

Muži jsou většími odpůrci (60 %), než ženy (49 %). Naopak ženy více přihlížejí k faktu, že jsou v manželství děti (27 %), než muži (4 %). V případě volby úniku z manželství jsou muži svolnější (36 %), než ženy (24 %).

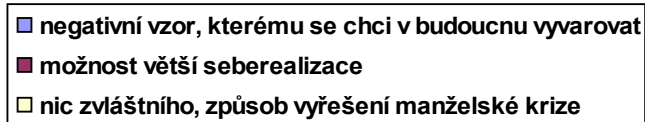
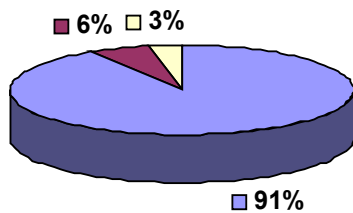
Otázka č. 6

Co spatřujete v rozvodu Vašich rodičů?

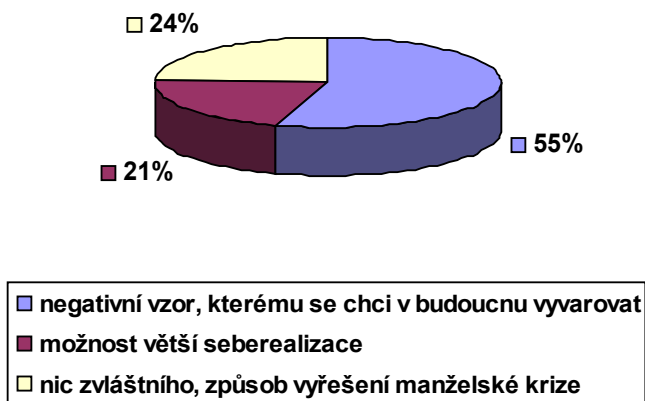
celkem 100 %

ženy %

muži %

Studenti spatřují ve většině případů v rozvodu svých rodičů negativní vzor, kterému by se v budoucnu chtěli vyhnout (73 %). Nic zvláštního na rozvodu nespátřuje 15 % studentů a 12 % dokonce vidí v rozvodu svých rodičů větší možnost seberealizace.

Negativněji se k rozvodu svých rodičů staví ženy (91 %), než muži (55 %). Ti naopak v něm v 21 % nespátřují nic zvláštního (ženy pouze 3 %). Překvapila mne celkem vysoká míra možnosti seberealizace, kterou vidělo 21 % mužů a jen 6 % žen.

Otázka č. 7

Našli si rodiče po rozvodu nového partnera?

celkem 100 %

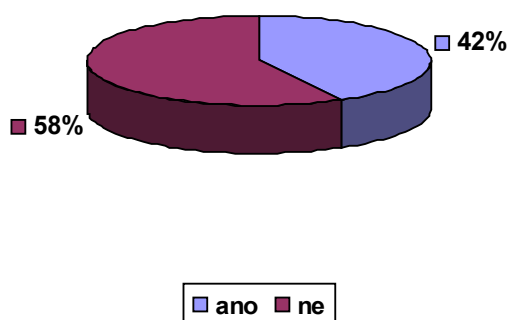
V následujících čtyřech otázkách jsem nepovažovala za nutné rozlišovat data na odpovědi žen a mužů.

Protože dle statistiky patří nevěra k druhému nejčastějšímu důvodu rozvodu manželství, nepřekvapila mne získaná data, kdy si nového partnera našlo plných 68 % rodičů a jen 32 % zůstalo samo. Toto zjištění považuji sama za ne příliš objektivní, neboť dotazovanými byli středoškolští studenti, a tudíž nelze vyloučit fakt, že rodiče, kteří v době vyplnění dotazníku byli bez partnera, nezůstanou doživotně v osamění.

Otázka č. 8

Pokud ano, přijali jste nového partnera rodiče bez větších problémů?

celkem 100 %

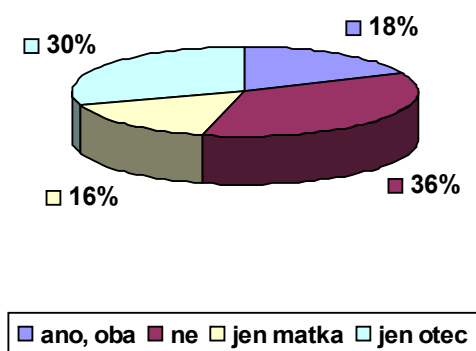
Rozvod je pro dítě, a to v jakémkoliv věku, velmi velkou psychickou a traumatizující zátěží. Ocítá se uprostřed boje rodičů, které má oba rádo a najednou jeden z nich ze společného domova odchází. Každý potřebuje čas vyrovnat se s novou situací a dítě obzvláště. Natož pak, když do rodiny přijde nový partner, který jakoby „supluje“ na místě vlastního rodiče.

Není tedy divu, že převažují problémy s přijetím nového partnera (58 %), nad jeho bezproblémovým přijetím (42 %). V takovém případě totiž velmi záleží na způsobu, jakým je nový partner s dítětem seznámen, na jeho charakteru, zájmu o něho, ale také na vůli samotného dítěte.

Otázka č. 9

Uzavřeli rodiče s novým partnerem manželství?

celkem 100 %

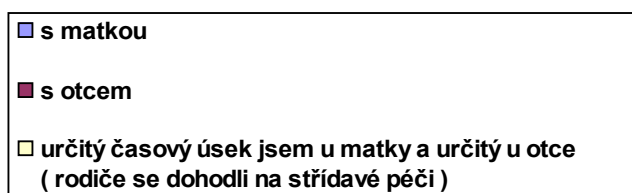
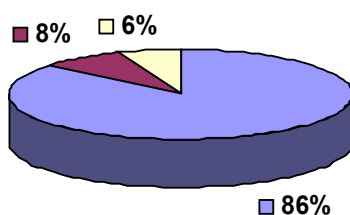

Z otázky č. 7 je patrné, že rodiče si po rozvodu najdou ve většině případů nového partnera. Nejsou však již, ale tak ochotní vstupovat do nového manželského svazku, jak je patrné z výše uvedeného grafu. Do nového manželského svazku vstoupilo v případě mužů i žen jen 18 %. V 16 % uzavřeli nový sňatek jen matky a v 30 % jen otcové. Největší podíl, tj. 36 % představovali rozvedení rodiče, kteří již do nového svazku manželského opětovně nevstoupili.

Otázka č. 10

Se kterým rodičem jste zůstal po rozvodu ve společné domácnosti?

celkem 100 %

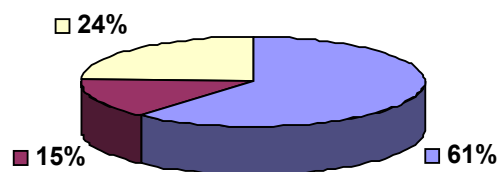

Právní úprava péče po rozvodu předcházející rozvodovému řízení je nezbytně nutná pro dobu po rozvodu, co se týče styku dítěte s druhým rodičem. Přestože podle zákona o rodině má dítě stejný nárok na oba rodiče a oba rodiče k němu ani po rozvodu manželství neztrácejí stejná rodičovská práva a povinnosti, je z grafu patrné, že v naší společnosti stále převládá svěřování dětí do péče matky (86 %). Jen pouhých 8 % žije ve společné domácnosti s otcem a ubohých 6 % má možnost žít střídavě u matky a u otce. I toto malé procento, však považuji za úspěch a věřím, že rozvádějící se rodiče si budou více všimnout práva svých dětí na oba rodiče.

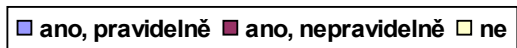
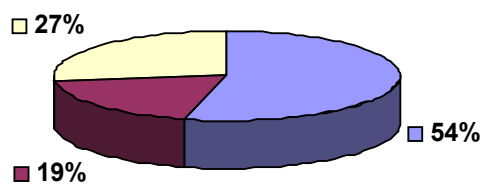
Otázka č. 11

Udržujete kontakt s rodičem, v jehož společné domácnosti nežijete?

celkem 100 %

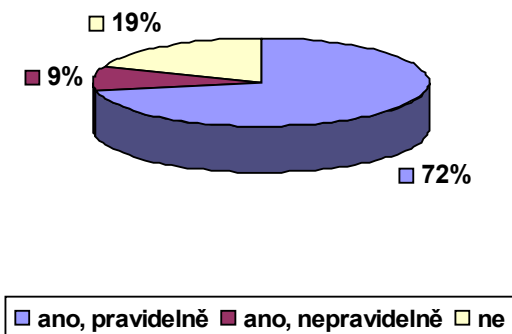

ženy %

muži %

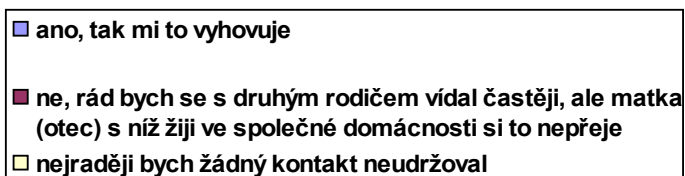
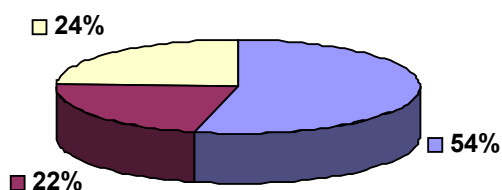
Po soudním rozhodnutí o právní úpravě péče po rozvodu jsou rodiče nezletilých dětí povinni toto soudní rozhodnutí dodržovat. Ze zjištěných údajů vyplývá, že jej také v nadpoloviční většině (61 %) dodržují. Jsou však také případy a není jich málo, kdy ke styku z různých důvodů občas nedochází (15 %), ale co je nejhorší, že k soudně nařízenému styku vůbec nedojde (24 %).

Z pohledu pohlaví vyplynulo z grafu, že daleko více odmítají či jsou náchylnější k manipulaci ze strany rodiče, s nímž žijí ve společné domácnosti, styk neuskutečnit, dívky, než chlapci. Dívky navštěvují svého druhé rodiče nepravidelně v 19 %, chlapci jen v 9 %. V 27 % však dívky s druhým rodičem neudržují kontakt vůbec, chlapci v případech 19 %.

Otázka č. 12

Považujete kontakt s druhým rodičem za dostatečný?

celkem 100 %

Z výše uvedeného nám jasně vyplývá, že i když nadpoloviční většině, tj. 54 % studentů kontakt s druhým rodičem dle soudní úpravy porozvodové péče vyhovuje. Současně je ale dosti alarmující, že i přes zákonem stanovených stejných rodičovských práv a povinností je rodiče do jisté míry druhému rodiči záměrně upírají. V 22 % by se studenti rádi s druhým rodičem vídali častěji, ale nevíle matky či otce jim to nedovoluje. Alarmující také je, že 24 % nechce s druhým rodičem udržovat kontakt žádný.

4.3 Interpretace výsledků

1. hypotéza:

Předpokládám, že největší podíl rozvedených rodin tvoří rodiny s dětmi do 10 let.

Mohu konstatovat, že tato hypotéza se mi **potvrdila**. Empirická data získaná formou dotazníkového šetření jasně ukazují, že rovných 50 % rodičů dotazovaných respondentů ukončilo svůj manželský svazek rozvodem v době, kdy jejich děti byly mladší 10 let. Rovněž mohu konstatovat, že největší podíl rozvedených rodin tvoří rodiny s dětmi do 10 let také z pohledu pohlaví jejich dětí. Troufám si tvrdit, že se mi touto hypotézou potvrdila také obecně známá statistika, udávající, že nejvíce manželství s dětmi končí rozvodem do 10. – 12. let od svého uzavření.

2. hypotéza:

Předpokládám, že rozvod rodičů nemá negativní vliv na názory jejich dětí na instituci manželství, ba naopak mají snahu si svůj budoucí manželský svazek udržet.

Má druhá hypotéza se rovněž **potvrdila**. Přestože dotazovaní respondenti pocházejí z rozvedených rodin, více jak polovina všech dotazovaných, tj. 56 % sice zatím manželství neplánují, ale již vědí, že manželství v budoucnu určitě chtějí uzavřít. Z grafů je také patrné, že tak chce učinit více jak polovina mužů (51 %), a také více, jak polovina žen (58 %). Také mne překvapilo, že 64 % respondentů se domnívá, že jim může manželství vydržet na celý život, a že se o to budou dokonce snažit. Toto zjištění pokládám za velmi přínosné pro naši společnost a udržení institutu manželství. Zvláště pak v době, kdy v naší společnosti existuje poměrně velká tolerance k nesezdanému soužití a institut manželství ztrácí svoji ritualizovanou podobu. Velmi mne překvapilo zjištění, že jen 12 % dotazovaných se domnívá, že setrvání v manželství po celý život, je v dnešní době nemožné.

3. hypotéza:

Předpokládám, že děti rozvedených rodičů, se staví alespoň v 60 % k rozvodu negativně.

Vzhledem k faktu, že dotazovaní respondenti mají zkušenost s rozvodem vlastních rodičů, jsem se domnívala, že pro více jak polovinu, bude rozvod negativní záležitostí. Po analýze získaných dat jsem dospěla k závěru, že se moje hypotéza **potvrdila pouze částečně**, a to z těchto důvodů. 73 % dotazovaných vidí v rozvodu svých rodičů negativní vzor, kterému by se chtěli v budoucnu vyvarovat (a to v nadpoloviční většině, jak muži, tak ženy). Přesto však při otázce, zda by v případě dlouhodobé manželské krize volili rozvod, jako způsob jejího vyřešení, by k rozvodu nepřistoupilo jen 53 % dotazovaných. Pouze v případě zprůměrnování těchto dvou hodnot (73 % a 53 %) bych mohla s určitostí tvrdit, že se moje hypotéza potvrdila. Považuji za cenné zjištění, že děti rozvedených rodičů nepovažují v nadpoloviční většině rozvod za běžnou záležitost a běžný způsobem řešení manželských krizí. Přesto mne však překvapil fakt, že 15 % (z toho 21 % mužů 6 % žen) respondentů spatřuje v rozvodu svých rodičů možnost větší seberealizace.

4. hypotéza:

Předpokládám, že nejméně 30 % adolescentů mělo ve svém životě problém s přijetím nového partnera rozvedeného rodiče.

Hypotéza týkající se problému přijetí nového partnera rozvedeného rodiče se v plném rozsahu **potvrdila**. Více, jak polovina dotazovaných nepřijala nového partnera svého rozvedeného rodiče bez problémů. Již samotný rozvod je pro dítě vysoce zátěžovou a traumatizující životní zkušeností. A tak, jako rodiče potřebují svůj čas na vyrovnání se s touto těžkou životní záležitostí, tak svůj čas zjevně potřebují také jejich děti. V tomto případě také velmi záleží na způsobu, jakým je nový partner s dítětem seznámen, na jeho charakteru, zájmu o dítě, ale také na zájmu dítěte samotného. Ze získaných dat jsem mohla také konstatovat, že přestože si rodiče našli ve většině případů nového partnera, již poněkud váhali se vstupem do nového manželství.

5. hypotéza:

Předpokládám, že nejméně 10 % adolescentů chyběl (chybí) častější kontakt s rozvedeným rodičem, s nímž má soudně nařízenou formu styku.

Tato hypotéza se **potvrdila**. Potvrzení této hypotézy považuji za docela alarmující zjištění. Pokud vezeme v úvahu fakt, že jsem zjistila, že v 86 % případů žijí děti rozvedených rodičů ve společné domácnosti s matkou, a sice v nadpoloviční většině udržují pravidelný kontakt s druhým rodičem, tak zde zůstává neopomenutelných 24 % dotazovaných, kteří kontakt s druhým rodičem vůbec neudržují. Pro mne, jako pro rozvedenou a opětovně vdanou ženu, je naprosto nepochopitelné, že jsem také zjistila, že v případě otázky týkající se dostatečnosti kontaktu s druhým rodičem, jsem získala 22 % záporných odpovědí. Nejen že dítě samo považuje kontakt za nedostačující a rádo by se s druhým rodičem vídalo častěji, ale jednání rodiče, jenž tomuto častějšímu kontaktu jakýmkoliv způsobem brání, považuji za jednání, které je v rozporu se zákonem o rodině, podle kterého mají oba rodiče k dítěti stejná rodičovská práva a povinnosti.

4.4 Závěry

Závěrem tohoto průzkumu bych ráda sdělila, že zpracování rozvodové problematiky považuji pro sebe za přínosné. Poznat názory mladých lidí, vyrůstajících v rozvedených rodinách, na jejich budoucí rodinný život, respektive na instituci manželství, její případný rozpad a problémy s ním spojené, bylo pro mne velmi zajímavé a obohacující.

Zejména mne zajímala odpověď na otázku, zda chtějí tito adolescenti v budoucnu uzavřít manželství. Byla jsem mile překvapena, že ačkoliv již mají jisté zkušenosti s rozvodem svých rodičů, tak na instituci manželství nezanevřeli, dokonce ve více jak polovině věří v jeho celoživotní setrvání. Pro mne to znamená, že ačkoliv sňatkovost v posledních desetiletích klesá, tak tento problém, alespoň z pohledu adolescentů z rozvedených rodin, není až tak palčivý, jak jsem se před započítím této diplomové práce domnívala.

Výsledky mého průzkumu podpořily mé stanovené hypotézy, týkající se vlivu rozvodu rodičů na postoje mladých lidí k rodinnému životu a jeho případnému rozpadu, včetně úskalí s ním spojená. Na základě výsledků svého průzkumu tedy věřím, že dnešní adolescenti, kteří zažili rozvod svých rodičů, jen nekriticky nepřebírají názory a vzory chování svých rodičů, ale že se sami aktivně podílejí na jejich utváření. Zejména pak zkušenost s rozvodem v nich naštěstí zanechává v nadpoloviční většině negativní vzor, kterému by se chtěli v budoucnu vyvarovat.

Přesto mne však mrzí zjištění absence nedostačujícího kontaktu s druhým rodičem. I když šlo jen o 22 %, považuji tento fakt za docela alarmující a upozorňující na velmi negativní dopad rozvodu manželství, jak na dítě, tak na rodiče. Zejména pak rodiče, způsobující tento nedostatek, sehrávají v tomto případě klíčovou roli. Proto bych na ně ráda apelovala s výzvou, že pokud je již rozvod nevyhnutelný a Vaše nenávist k druhému partnerovi sebevětší, nepoužívejte jako nástroj pomsty Vaše děti.

Jsem si také vědoma nepřesností a nedostatků mého průzkumného projektu (způsobeného limitací průzkumu pouze dvěma zkoumanými oblastmi, vzhledem k mému trvalému bydlišti), ale přesto doufám, že může být alespoň určitou inspirací či podnětem k dalším úvahám a zkoumáním.

Závěr

Jak praví ve své knize Ivo Možný, je rodina sociální zařízení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor stíněný proti nepřehlednému a vířícímu světu veřejnému. Právem ji také můžeme označovat za nejstarší společenskou instituci, která je nenahraditelnou, unikátní součástí lidského života a základní jednotkou každé společnosti. Právě z ní vycházejí první lidské emoce, první lidské kontakty a pocity sounáležitosti, zaručuje udržení lidstva, včetně biologické obnovy jeho populace a propojuje generace a kontinuity mezi nimi.

Ústřední význam rodiny spočívá ve formování osobnosti dítěte a jeho duševním vývoji (zvláště v jeho nejranějším období). Rodina je pro dítě prvním modelem společnosti, s jakým se ve svém životě setkává, poznává vztahy v ní i k jiným skupinám lidí, orientuje dítě na určité hodnoty, poskytuje mu (ale také ostatním členům) tolik potřebný pocit bezpečí, klidu, oddechu, podpory a místa, kde se člověk může druhému otevřít. Dítě si prostřednictvím rodiny vytváří jakýsi vnitřní obraz světa, který do jisté míry odpovídá tomu, jak je mu okolní realita jeho rodiči „předkládána“. Rodina určuje sociální status dítěte a její způsob výchovy a sociální vztahy v ní pak budou pro dítě základy, z nichž bude vycházet při fungování své vlastní rodiny.

Tak, jako se mění a vyvíjí naše společnost, mění se i podoba dnešních rodin. Jde zejména o její strukturu, vnitřní organizaci, ale také o komunikaci v ní. Současná rodina se stává více labilní a náchylná na vnitřní otřesy. Chybí klasické vymezení rolí muže a ženy, se zvyšujícím se rodinným standardem přibývá dvoukariérových manželství. V rodině začínají převládat prvky atomizace, izolovanosti členů, desintegrace a technizace a tradiční rodinný život se mění v život výhradně konzumní.

V posledních desetiletích můžeme sledovat stále častější rozpad těchto základních stavebních jednotek společnosti. A přitom se nebojím tvrdit, že žádné manželství není nikdy bezproblémové. Vždy záleží na tom, zda se oběma manželům podaří vzniklé konflikty překonat a tím upevnit svůj vzájemný vztah a vytvořit vnitřně soudržnou rodinu.

Snad právě novela zákona o rodině, která vstoupila v platnost 1. 8. 1998, a v jejímž rámci byla upravena také rozvodová legislativa ve směru liberalizace

(např. zrušení principu viny při rozvodu), sekularizace společnosti, způsobila větší toleranci a stále stoupající rozvodovost v naší společnosti.

Rozvod představuje druhou nejtěžší, vysoce traumatizující a psychicky zatěžující zkoušku v lidském životě. Jistě se s ním většina z nás ve svém životě setkala, ať již přímo či nepřímo. V naší republice je to také jediný možný právní prostředek zániku manželství za života manželů. Někteří z nás jej zatracují, jiní jsou k němu shovívaví. Jisté je však jedno, dříve byl rozvod otázkou cti a pověsti. Dnes, kdy jsou manželství uzavírána s vědomím, že je lze snadno ukončit, se stává až zcela běžnou záležitostí vyřešení rodinné krize.

Úroveň rozvodovosti se pohybovala počátkem 90. let kolem 35 %, zatímco v loňském roce se již vyšplhala na neuvěřitelných 49 % manželství končících rozvodem. Znamená to, že dnes končí již téměř polovina z původně uzavřených manželství rozvodem. Průměrná délka trvání manželství od jeho vzniku do ukončení rozvodem je v současnosti kolem 12 let. Nicméně se mi také v mém průzkumu potvrdilo, že největší podíl rozvedených rodin, představují rodiny s dětmi do 10 let. Něco málo přes 80 % připadá na rozvody prvního manželství, zbytek na rozvody druhého. Přestože od úpravy rozvodové legislativy uplynula již poměrně dlouhá doba, označujeme pozvolný, ale trvalý vzestup intenzity rozvodovosti obyvatelstva České republiky za jednu ze základních charakteristik demografického vývoje posledních let.

Rozvod sice ukončí manželství muže a ženy, ukončí existenci rodinného života, ale co děti? Pro ně má obecně známo rozvod nedožité důsledky i celoživotní následky. Tento obecně známý předpoklad však lze zpochybnit, za předpokladu morální a osobní vyspělosti rodičů při rozchodu a zejména pak, kvalitě jejich rodičovského vztahu po rozvodu. Pokud jsou rodiče schopni odložit stranou vlastní pocity hněvu, nespravedlnosti a uraženosti vyvolané jejich rozchodem a uvědomí si, že jejich děti jsou v životě to nejdůležitější, významně tak přispějí k jejich duševní pohodě.

Dle mého názoru se však až příliš často setkáváme s případy, kdy rozvádějící se rodiče nedokáží zkrotit svůj hněv vůči druhému rodiči a jako zbraně používají právě svých dětí. Neuvědomují si však, že tyto zbraně, namířené proti druhému rodiči, se nakonec stejně obrátí proti nim a za druhé, že nejvíce neublíží svému protějšku, ale právě svým dětem.

Závěrem bych chtěla říci, že vzhledem ke stále stoupající rozvodovosti v naší republice, by rozvod manželství měl být vždy, až tím nejkrajnějším způsobem řešení dlouhodobé partnerské krize. Jsem také velmi potěšena, že ačkoliv se rozvod v posledních desetiletích stal v naší společnosti jakousi normou, tak výsledky mého průzkumu ukázali, že právě děti z rozvedených rodin nezanevřely na instituci manželství a je pro ně v převážné míře negativním vzorem do budoucnosti. Proč však máme za negativní postoj k rozvodu platit takovou vysokou daň, jako je rozvod našich rodičů? A co zbývající část dětské populace, která měla to štěstí a jejich rodiče žijí spokojeným manželským životem do dnes? Mají i oni stejný názor na rozvod nebo se k němu v případě partnerských nesnází ve svém manželství přikloní?

Domnívám se, že by nám mělo být výstrahou, že ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi patří Česká republika mezi země s nadprůměrnou intenzitou rozvodovosti. Nejvyšší rozvodovost v současnosti mají skandinávské země Švédsko a Finsko, a také Belgie. Považovala bych proto za vhodné podněcovat u naší nastávající populace, která je současně naší budoucností, pěstování kvalitních mezilidských vztahů, tolerance a komunikace ve vztahu, výuku způsobů, jak chránit a udržet kvalitní vztah např. v rámci rodinné výchovy na školách či formou besed, přednášek na tato témata.

Resumé

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část je rozdělena do tří hlavních kapitol, které se dále systematicky člení a jednotlivé podkapitoly. Část praktická se věnuje empirickému průzkumu.

První kapitola je věnována definici a popisu rodiny, jejímu významu, včetně funkcí, které rodina plní a významu rodinného prostředí pro všechny jeho členy. Seznamuje nás také s podobou současné rodiny, jejími změnami a aktuálními problémy. Jde o úvodní kapitolu do problematiky rozvodovosti.

V druhé kapitole se zabývám samotným aktem rozvodu, včetně jeho základních principů. Zvláště velký důraz je zde kladen na vše bolestné, co s rozvodem souvisí, zejména pak pohledem dětí. Své opodstatnění zde má také podkapitola věnovaná sociálně-právní ochraně dětí, která je nepostradatelnou součástí rozvodového řízení.

Stavu po rozvodu je věnována třetí kapitola. Objasňuje možné druhy právní úpravy poměrů po rozvodu, včetně jejich výhod a nevýhod pro děti i rodiče. Seznamuje nás se spoluprací rodičů po rozvodu, která velmi často není bezproblémová. Varuje rodiče před negativními a zejména celoživotními následky takové komunikace na jejich dětech.

Druhá, praktická část diplomové práce je věnována mému vlastnímu empirickému průzkumu vlivu rozvodu rodičů na postoje mladých lidí na rodinný život, respektive k instituci manželství, jejímu případnému rozpadu a úskalím s ním spojená. Získaná data jsou vyhodnocena formou grafů.

Téma diplomové práce považuji v dnešní době za velmi často diskutované a důležité. Vždyť naše děti jsou nejen základem naší společnosti, ale především základem její budoucí podoby. Jsme to právě my, rodiče, kteří předáváme svým dětem vzory chování, rady do života, způsoby řešení konfliktů, pocit jistoty a bezpečného zázemí. A právě na nás záleží, jaké tyto vzory budou a jaký vklad do života dětem dáme.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá problematikou rozvodovosti v současnosti. Teoretická část práce se věnuje rodině, jejímu významu, funkcím, rodinnému prostředí, změnám a aktuálním problémům současné rodiny. Zejména pak detailněji popisuje rozvod manželství, včetně reakcí na něj a úskalí s ním spojená. Empirická část je zaměřena na průzkum vlivu rozvodu rodičů na postoje mladých lidí k rodinnému životu a případnému rozpadu rodiny. Údaje získané průzkumem jsou zpracovány ve formě grafů.

Klíčová slova

Rodina, rodinné prostředí, rodiče, děti, rozvod, vliv rozvodu, syndrom zavrženého rodiče.

Annotation

This graduation theses deals with questions of divorce rate in presence. The theoretical part addresses family, its significance, functions, background, changes and current problems. In detail it describes divorce and reaction and difficulties connected to it. Empirical part is aimed to research of influence of divorce on young people's opinions on family life and possible family disintegration. Data gained during the research are compiled in graphs.

Keywords

Family, family background, parents, children, divorce, influence of divorce, syndrome of rejected parent.

Seznam použité literatury

1. BAKALÁŘ, E. a kol. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2.
2. BAKALÁŘ, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku*. 1. vyd. Praha: MPSV ČR, 1993, 49 s. ISBN 80-85529-06-8.
3. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3. vyd. Bratislava: Public promotion, 2008, 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
4. CRAIG, E. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. 1. vyd. Praha: Talpress, 2000, 212 s. ISBN 80-7197-169-3.
5. HEATHER, S. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 184 s. ISBN 80-7178-906-2.
6. HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984, 206 s.
7. HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině – komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001, 428 s. ISBN 80-7179-448-1.
8. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
9. LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 2. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968, 384 s. ISBN 735-21-08/20.
10. MÁROVÁ, Z., MATĚJČEK, Z., RADVANOVÁ, S. *Výchova dětí v neúplné rodině*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1977, 122 s.
11. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 83. publikace Praha: Portál, 1994, 98 s. ISBN 80-85282-83-6
12. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: AVICENUM, 1986, 336 s. ISBN 08-011-86.
13. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychosociologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 223 s. ISBN 80-04-25236-2.
14. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06-X.
15. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. 1. vyd. Praha: H&H, 1992, 16 s. ISBN 80-85467-53-4.

16. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 137 s.
17. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999, 251 s. ISBN 80-85850-75-3.
18. NEVORÁNEK, J., ŘEHOŘ, A. *Kapitoly ze sociologie rodiny*. 1 vyd. Brno: IMS Brno, 2004, 38 s.
19. NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005, 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.
20. PLAŇAVA, I. *Jak se (ne)rozvádět*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1994, 120 s. ISBN 80-7169-129-1.
21. ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce.*, Brno: IMS Brno, 2008, 47 s.
22. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s., ISBN 80-86931-48-6.
23. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. 1 vyd. Brno: Paido, 2002, 206 s, ISBN 80-7315-077-8.
24. TEYBER, E. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, 227 s. ISBN 978-80-7255-163-7.
25. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*, 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 383 s. ISBN 80-7178-269-6.
26. WARSHAK, R. A. *Rozvodové jedy*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003, 389 s. ISBN 80-7254-439-X.

Internetové zdroje

<http://www.iustin.cz/>

<http://www.rodina.cz/>

<http://www.mpsv.cz/>

<http://www.psp.cz/>